«ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ»

Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία Γ' έτους – 2019

Τελική Έκθεση Γ' έτους 2019

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020

Έκδοση:

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.με.Α.)
Κεντρικά γραφεία:
Ελ. Βενιζέλου 236, Τ.Κ. 163 41, Ηλιούπολη
Τηλ.: 210 9949837
e-mail: esaea@otenet.gr
www.esamea.gr
www.paratiritirioanapirias.gr
www.facebook.com/ESAmeAgr
https://twitter.com/ESAMEAgr
Youtube ESAmeAGr

Αθήνα, 2021

Η παρούσα Έκθεση υλοποιήθηκε από το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ίδρυμα Θεμιστοκλή & Δημήτρη Τσάτσου (ΚΕΣΔ)

Κεντρο Ευρωπαϊκου Συνταγματικου Δικαιου
Ιδρυμα Θεμιστοκλη και Δημητρη Τσατσου

Η παρούσα έκδοση συγχρηματοδοτήθηκε από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό ταμείο) στο πλαίσιο της Πράξης «Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας» που εντάσσεται στους Άξονες Προτεραιότητας: 1 «Συστημικές Παρεμβάσεις των θεσμών της αγοράς εργασίας και της πρόνοιας», 4 «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας» και 5 «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020»

ISBN (έντυπο βιβλίο): 978-618-5124-52-6
ISBN (e-book PDF): 978-618-5124-53-3

Επιμέλεια εντύπου - Εκτύπωση:

Κοι.Σ.Π.Ε. ΑΘΗΝΩΝ
«Η ΕΙΚΟΝΑ»
Μεσογείων 154, Αθήνα 11527
Τηλ.: 210 7473951
Fax: 210 7474072
e-mail:
koispeeikona@outlook.com.gr

Παραγωγή Προσβάσιμης Έκδοσης LargePrint (PDF):

INFALIA PC
ΒΕΠΕ Θεσσαλονίκης (κτίριο Γ2),
Πυλαία 55535
Τηλ.: 2310 365180
e-mail: info@infalia.com
Ιστοσελίδα: www.infalia.com

Πίνακας περιεχομένων

1. Εισαγωγή 6

2. Εξελίξεις στα θέματα της αναπηρίας το 2019 8

2.1 Ισότητα ενώπιον του νόμου & πρόσβαση στη δικαιοσύνη 12

2.2 Ανεξάρτητη διαβίωση & ζωή στην κοινότητα 25

2.3 Υγεία και αποκατάσταση 30

2.4 Βιοτικό επίπεδο και κοινωνική προστασία 32

2.5 Εκπαίδευση και κατάρτιση 36

2.6 Εργασία και Απασχόληση 41

2.7 Συμμετοχή στον πολιτισμό, στον αθλητισμό και την ψυχαγωγία 43

2.8 Φυσική και ηλεκτρονική προσβασιμότητα 45

2.9 Στάσεις και αντιλήψεις για την αναπηρία 52

2.10 Πολιτική συμμετοχή και συμμετοχή στην κοινωνική ζωή 55

3. Ειδικό θέμα: ικανότητα για δικαιοπραξία και συμμετοχή στις πολιτικές και εκλογικές διαδικασίες – διεθνείς εξελίξεις 59

4. Ισότιμη Συμμετοχή στην κοινωνία: σημεία προόδου, σημεία προβληματισμού και προτάσεις αλλαγών 65

4.1 Πρόοδος και σημεία προβληματισμού, τάσεις και προοπτικές 65

4.2 Συστάσεις και προτάσεις αλλαγών 68

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

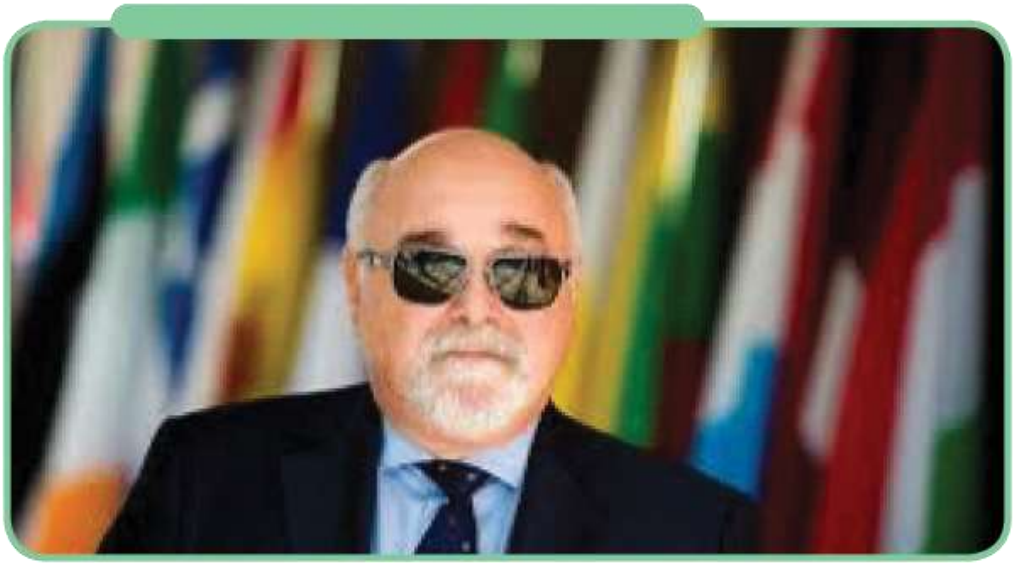

Οι ετήσιες εθνικές εκθέσεις για την αναπηρία, σχεδιάστηκαν από την Ε.Σ.Α.μεΑ. και εκπονούνται στο πλαίσιο του «Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας», με σκοπό να καθιερωθούν, ως η βασική πηγή πληροφόρησης σχετικά με τις εξελίξεις σε βασικά μεγέθη και τομείς πολιτικής που σχετίζονται με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία στη χώρα.

Οι εκθέσεις καταγράφουν και αναλύουν ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα, στατιστικά στοιχεία και νομοθετικά μέτρα, στοιχεία και πληροφορίες από ποικίλες πηγές. Έχοντας ως θεωρητική αφετηρία τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας, όπως αυτή κατοχυρώνεται θεσμικά στη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και στην ελληνική νομοθεσία, οι ετήσιες εκθέσεις παρουσιάζουν τις εξελίξεις σχετικά με τα κατοχυρωμένα δικαιώματα των ατόμων

με αναπηρία, αποτυπώνουν την πρόοδο της χώρας προς την κατεύθυνση της εκπλήρωσης και προστασίας των δικαιωμάτων, και επισημαίνουν τα εμπόδια, τα κενά και τις ελλείψεις.

Μέσω των εθνικών εκθέσεων, η Ε.Σ.Α.μεΑ. επιδιώκει να ευαισθητοποιεί και να εμπλέκει συστηματικά όλο και περισσότερους φορείς (φορείς διακυβέρνησης, μέσα ενημέρωσης, ΜΚΟ, εργατικά σωματεία, κοινωνικές και επαγγελματικές οργανώσεις, διεθνείς οργανισμούς, πανεπιστημιακά ιδρύματα κ.α.) στον διάλογο για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, και να παρακινεί την ανάληψη δράσεων για την προώθηση της ισότιμης συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία.

Η ανά χείρας έκδοση «Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία Γ΄ έτους - 2019», αποτελεί την τρίτη στη σειρά των εθνικών εκθέσεων, επιχειρώντας μια οριζόντια αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης και των εξελίξεων στα θέματα των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία στη χώρα, με έτος αναφοράς το 2019.

Φιλοδοξούμε αυτή η έκθεση καθώς και οι επόμενες που θα ακολουθήσουν, να αποτελέσουν ισχυρό "εργαλείο" στα χέρια του αναπηρικού κινήματος, συμβάλλοντας μέσω της συστηματικής παρακολούθησης, στην προώθηση και προστασία των δικαιωμάτων όλων των ατόμων με αναπηρία ή/και χρόνιες παθήσεις στη χώρα.

Ιωάννης Βαρδακαστάνης

Πρόεδρος Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.)

1. Εισαγωγή

Η Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία 2019 επιχειρεί μια ολοκληρωμένη αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης στα θέματα που άπτονται των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία μέσα από την τεκμηριωμένη ανάλυση των εξελίξεων που έλαβαν χώρα κατά το έτος αναφοράς.

Με θεωρητική αφετηρία τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας, όπως αυτή κατοχυρώνεται θεσμικά στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, η Έκθεση για την Αναπηρία φιλοδοξεί να αποτελέσει εργαλείο παρακολούθησης, ελέγχου, προστασίας και προώθησης των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, εργαλείο ευαισθητοποίησης της κοινωνίας, εργαλείο διαλόγου και εντέλει εργαλείο ανάληψης πρωτοβουλιών για την προώθηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.

Η παρούσα Έκθεση εκπονήθηκε από το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ίδρυμα Θεμιστοκλή & Δημήτρη Τσάτσου (Κ.Ε.Σ.Δ.) και αποτελεί το Παραδοτέο (Π3.6γ) στο πλαίσιο του Υποέργου 3 «Εκπόνηση Μελετών-Ερευνών και Εθνικών Εκθέσεων για την Υποστήριξη της Λειτουργίας του Παρατηρητήριου» του έργου «Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας[1]», το οποίο σχεδιάστηκε και υλοποιείται από την Ε.Σ.Α.μεΑ., ως ένας μηχανισμός επιστημονικής παρακολούθησης και

[1] www.paratiritirioanapirias.gr

αξιολόγησης των πολιτικών για την αναπηρία σε όλο το εύρος της δημόσιας ζωής.

Μεθοδολογία

Η Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία εκπονήθηκε μέσα από: α) έρευνα γραφείου, β) συλλογή και επεξεργασία διοικητικών και στατιστικών δεδομένων γ) αρχειακά δεδομένα και πληροφόρηση της Ε.Σ.Α.μεΑ. δ) συνεντεύξεις με πληροφορητές ε) συλλογή ποιοτικών δεδομένων μέσα από τη διοργάνωση δύο ομάδων εστίασης με εκπροσώπους οργανώσεων ατόμων με αναπηρία και με στελέχη φορέων χάραξης πολιτικής. Η 1η ομάδα εστίασης έλαβε χώρα στις 21/10/2021. Συμμετείχαν 14 εκπρόσωποι Υπουργείων. Η 2η ομάδα εστίασης έλαβε χώρα στις 25/10/2021 με τη συμμετοχή 6 εκπροσώπων του αναπηρικού κινήματος.

2. Εξελίξεις στα θέματα της αναπηρίας το 2019

Σε διεθνές επίπεδο, το 2019 έλαβε χώρα η 12η Σύνοδος των κρατών μελών της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες[2]. Η Σύνοδος εστίασε στον ρόλο της τεχνολογίας και των τεχνολογιών πληροφορικής για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία, την ένταξη σε σχέση με το δικαίωμα στην υγεία και τον ρόλο της πολιτιστικής ζωής, της αναψυχής και του αθλητισμού για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το 2019 αποτέλεσε έτος προετοιμασίας για τη Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2021-2030. Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή εξέδωσε γνωμοδότηση με συστάσεις προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την καλύτερη λειτουργία και συνεργασία των θεσμικών οργάνων της Ένωσης και των κρατών μελών για την εφαρμογή της Σύμβασης[3]. Σημαντική εξέλιξη σε ευρωπαϊκό επίπεδο αποτελεί η υιοθέτηση της Ευρωπαϊκής Πράξης Προσβασιμότητας[4].

---

[2] Εφεξής «Σύμβαση»

[3] www.esamea.gr/publications/others/4489-i-symboli-tis-eyropaikis-oikonomikis-kai-koinonikis-epitropis-sti-diamorfosi-toy-enosiakoy-thematologioy-tis-periodoy-2020-2030-gia-ta-dikaiomata-ton-atomon-me-anapiria

[4] https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=el&catId=1202

Σε εθνικό επίπεδο, αδιαμφισβήτητα το σημαντικότερο γεγονός του 2019 αποτελεί η εξέταση της πρώτης έκθεσης της Ελλάδας για την εφαρμογή της Σύμβασης από την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Πέρα από τη σημασία του για την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, ιδιαίτερο ενδιαφέρουν παρουσιάζουν οι συνεργατικές πτυχές της διαδικασίας, αλλά και οι εξελίξεις που δρομολογήθηκαν ως αποτέλεσμά της.

Χρονικό εξέτασης της πρώτης έκθεσης της Ελλάδας από την Επιτροπή του ΟΗΕ

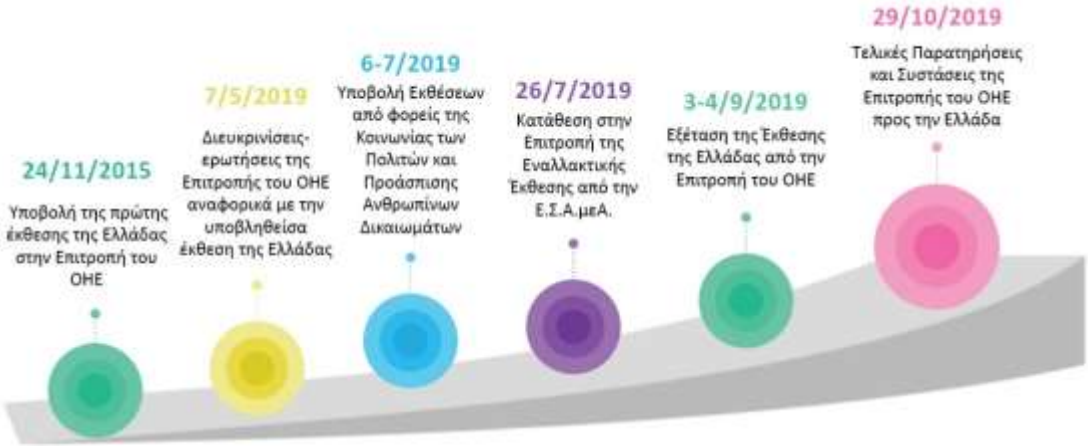

Στη διαδικασία μετείχε ενεργά το αναπηρικό κίνημα, σύμφωνα με τις επιταγές του άρθρου 33 της Σύμβασης, ο Συνήγορος του Πολίτη ως Πλαίσιο προαγωγής της εφαρμογής της Σύμβασης του Ο.Η.Ε. για τα άτομα με αναπηρία, αλλά και φορείς όπως η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ). Ειδικότερα, η Ε.Σ.Α.μεΑ.

υπέβαλε τον Ιούλιο του 2019 Εναλλακτική Έκθεση στην οποία αποτυπώθηκαν οι απόψεις του Ελληνικού αναπηρικού κινήματος επί της εφαρμογής της Σύμβασης, επί του Καταλόγου Θεμάτων που έθεσε η Επιτροπή υπόψη της Ελληνικής Κυβέρνησης και οι προτεινόμενες συστάσεις. Η έκθεση αποτελεί μια κριτική ματιά στην πραγματικότητα που αποτυπώνεται στην έκθεση της κυβέρνησης και έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαδικασία αξιολόγησης.

Επτά χρόνια μετά την κύρωση της Σύμβασης, η Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες εντόπισε θετικά αλλά και προβληματικά σημεία στην πορεία υλοποίησής της. Στα θετικά σημεία συγκαταλέγονται η αυξημένη προσοχή που έχει δοθεί στην εφαρμογή της Σύμβασης, η υιοθέτηση ορισμένων σημαντικών νομοθετικών μεταρρυθμίσεων, τα μέτρα για την προσβασιμότητα και η διατήρηση του ονομαστικού επιπέδου των επιδομάτων αναπηρίας κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Σημεία προβληματισμού αποτελούν ωστόσο η αποϊδρυματοποίηση, η δικαιοπρακτική ικανότητα, τα δικαιώματα των ατόμων με ψυχοκοινωνικές και νοητικές αναπηρίες, το δικαίωμα ψήφου και η εκλογική διαδικασία, η κοινωνική προστασία, η καταπολέμηση των διακρίσεων, τα δικαιώματα των γυναικών και των παιδιών με αναπηρία καθώς και η φυσική και ψηφιακή προσβασιμότητα, μεταξύ άλλων[5]. Οι Τελικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής περιέλαβαν

[5] Ηνωμένα Έθνη, Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, Τελικές παρατηρήσεις στην αρχική έκθεση της Ελλάδας, 29 Οκτωβρίου 2019, Treaty bodies Sessions (ohchr.org)

συστάσεις για επιμέρους θέματα αλλά και για την ανάπτυξη μιας μακροπρόθεσμης εθνικής στρατηγικής και σχεδίου δράσης για την εφαρμογή της Σύμβασης, με χρονοδιαγράμματα, δείκτες αναφοράς και πιστώσεις προϋπολογισμού.

Ως αποτέλεσμα της παραπάνω διαδικασίας, τον Ιούλιο 2019 άνοιξε ο δρόμος προς ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Του κυβερνητικού σχεδίου είχε προηγηθεί πρόταση της Ε.Σ.Α.μεΑ. για ένα «Εθνικό Πρόγραμμα για την εφαρμογή της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες». Οι κυριότερες προβλέψεις του Εθνικού Προγράμματος που πρότεινε η Ε.Σ.Α.μεΑ. αφορούσαν στη συγκρότηση διαρκούς τεχνικής επιτροπής με συμμετοχή όλων των Υπουργείων, την κωδικοποίηση των διάσπαρτων νομοθετικών διατάξεων, την άμεση ενσωμάτωση του προστατευτικού πλαισίου του ενωσιακού και του διεθνούς δικαίου και τη δημιουργία Εθνικής Αρχής Προσβασιμότητας[6].

Η παρούσα Έκθεση σταχυολογεί τις σημαντικότερες εξελίξεις το 2019 και έχει την ακόλουθη δομή: η πρώτη ενότητα αφορά στην ισότητα ενώπιον του νόμου και στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη (άρθρα 4, 5, 12 και 13). Η δεύτερη ενότητα εστιάζει στην ανεξάρτητη διαβίωση και στη ζωή στην κοινότητα (άρθρο 19). Η τρίτη ενότητα εστιάζει στον τομέα

[6] www.esamea.gr/publications/others/4257-ethniko-programma-gia-tin-efarmogi-tis-symbasis-gia-ta-dikaiomata-ton-atomon-me-anapiria

της υγείας και της αποκατάστασης (άρθρα 25 και 26), η τέταρτη στο βιοτικό επίπεδο και στην κοινωνική προστασία (άρθρο 28), η πέμπτη στην εκπαίδευση και κατάρτιση (άρθρο 24), η έκτη στην εργασία και στην απασχόληση (άρθρο 27). Η έβδομη ενότητα εξετάζει τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην πολιτιστική ζωή, στον αθλητισμό και στην ψυχαγωγία (άρθρο 30), η όγδοη εστιάζει στην κινητικότητα και στην προσβασιμότητα (άρθρα 9 & 20), η έατη στις στάσεις και αντιλήψεις για την αναπηρία, η δέκατη στην πολιτική και κοινωνική συμμετοχή (άρθρο 29). Ως ειδικό θέμα εξετάζεται η ικανότητα για δικαιοπραξία σε σχέση με την συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στις πολιτικές και εκλογικές διαδικασίες. Τέλος, η ενότητα «Ισότιμη Συμμετοχή στην κοινωνία: σημεία προόδου, σημεία προβληματισμού και προτάσεις αλλαγών» επιχειρεί μια συνολική αποτίμηση των εξελίξεων και αναδεικνύει τις βασικές τάσεις του 2019.

2.1 Ισότητα ενώπιον του νόμου & πρόσβαση στη δικαιοσύνη

Η **ισότητα ενώπιον του νόμου** αποτελεί θεμελιώδη πυλώνα της δημοκρατίας και την «καρδιά» της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας[7]. Η πλήρης εφαρμογή των επιμέρους πτυχών της ισότητας ενώπιον του νόμου αποτελεί ένα σύνθετο στοίχημα καθώς απαιτεί τη σε βάθος μεταρρύθμιση των έννομων τάξεων, ριζοσπαστικές

[7] Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Α' έτους – 2017, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), σελ. 9.

νομοθετικές αλλαγές και τη δημιουργία υποδομών για την αποτελεσματική λειτουργία συστημάτων υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων. Και ενώ οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα αυτό προχωρούν με αργό ρυθμό, σε αρκετές έννομες τάξεις, καταγράφεται ένας έντονος πειραματισμός σχετικά με τη λειτουργία των συστημάτων υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων.

Η **ίση πρόσβαση στη δικαιοσύνη** αποτελεί ένα δεύτερο - εξίσου σύνθετο- στοίχημα για την αποτελεσματική εφαρμογή της Σύμβασης, καθώς απαιτεί τον ανασχεδιασμό των συστημάτων δικαιοσύνης για την εξάλειψη υφιστάμενων εμποδίων κάθε είδους[8]. Και στον τομέα αυτό, ο ρυθμός των αλλαγών είναι αργός, καταγράφονται ωστόσο ενδιαφέρουσες στρατηγικές πρωτοβουλίες σε διεθνές επίπεδο[9].

> «Η ίση αναγνώριση ενώπιον του νόμου πρέπει να γίνει πραγματικότητα. Αν η δημοκρατία δεν είναι για όλους, η ένταξη δεν μπορεί να επιτευχθεί!»
>
> Γιάννης Βαρδακαστάνης,
> *12η Σύνοδος των κρατών μερών της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία*

[8] Human Rights Council, Human Rights Council debates access to justice for persons with disabilities, 7/3/2018.

[9] Βλ. Ενδεικτικά το Disability justice strategy 2019-2029 της Κυβέρνησης της Επικράτειας Αυστραλιανής Πρωτεύουσας.

Παράλληλα, η **καταπολέμηση των διακρίσεων** αποτελεί βασική -και οριζόντια- προϋπόθεση για την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία και αφορά την εξάλειψη διακρίσεων *στον νόμο* και *στην πράξη* καθώς και την υποχρέωση για εύλογες προσαρμογές[10].

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το 2019 υπήρξαν εξελίξεις στον τομέα της καταπολέμησης των διακρίσεων. Αρχικά, έγινε προσπάθεια αναβίωσης της πρότασης της Ε.Ε. του 2008 για μια Οδηγία για την Ίση Μεταχείριση (COM (2008) 426) που θα αντιμετώπιζε τις διαφοροποιήσεις στην προστασία από τις διακρίσεις, αλλά δεν επιτεύχθηκε η απαιτούμενη συναίνεση. Δεύτερον, διορίστηκε για πρώτη φορά Επίτροπος Ισότητας, με ρητή αρμοδιότητα την εφαρμογή της Σύμβασης. Τρίτον, ψηφίστηκε η Ευρωπαϊκή Πράξη Προσβασιμότητας. Τέλος, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο ήρθαν σε συμφωνία για τη γλώσσα σχετικά με την αναπηρία και την προσβασιμότητα στα ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά όργανα, ενώ ξεκίνησε η αξιολόγηση της στρατηγικής για την αναπηρία 2010–2020. Η Έκθεση για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα 2020 του Οργανισμού για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα της ΕΕ υπενθυμίζει ωστόσο ότι οι διακρίσεις λόγω αναπηρίας παραμένουν καθημερινότητα στις περισσότερες χώρες της Ε.Ε.

Σε διεθνές επίπεδο, το 2019, η Ειδική Εισηγήτρια για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, Ms. Catalina

[10] Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Β' έτους – 2018, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), σελ. 9-10.

Devandas Aguilar, δημοσίευσε έκθεση για τα δικαιώματα των ηλικιωμένων ατόμων με αναπηρία και πρότεινε την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ηλικίας ή αναπηρίας, την προσβασιμότητα αλλά και την αλλαγή των αντιλήψεων γύρω από την αναπηρία και τη γήρανση[11].

2.1.1 Η κατάσταση στην Ελλάδα

Ένταξη της διάστασης της αναπηρίας στη νομοθέτηση

Σε ό,τι αφορά την ένταξη της διάστασης της αναπηρίας στην νομοθέτηση, το 2019 ψηφίστηκαν από το Κοινοβούλιο και δημοσιεύτηκαν στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης 54 νόμοι (συμπεριλαμβανομένων των κυρώσεων διεθνών συμβάσεων, της ενσωμάτωσης οδηγιών και της κύρωσης του προϋπολογισμού, ισολογισμού και απολογισμού). Από αυτούς, 23 αφορούσαν ή ρύθμιζαν ζητήματα με άμεση και έμμεση συνάφεια με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Αναφορές στην αναπηρία στο κείμενο των νομοσχεδίων συναντώνται σε 23 από αυτά, η αναπηρία απασχόλησε την Ολομέλεια της Βουλής σε 27 συνεδριάσεις της, ενώ αναφορές στην αναπηρία συναντώνται σε 23 από τις αιτιολογικές εκθέσεις ή εκθέσεις συνεπειών ρύθμισης που συνόδευαν τα νομοσχέδια.

Όπως επισημάνθηκε ωστόσο και στην Έκθεση του 2018, τα παραπάνω στοιχεία δεν αποτελούν πειστικό τεκμήριο σχετικά με την ένταξη της διάστασης της αναπηρίας στη νομοπαραγωγική διαδικασία (άρθρο 68 του ν. 4488/2017).

[11] A/74/186 - E - A/74/186 -Desktop (undocs.org)

Δεν καταγράφονται τροποποιήσεις στη μεθοδολογία ανάλυσης συνεπειών ρυθμίσεων ή στις οδηγίες νομοθέτησης που να διασφαλίζουν τη συστηματική ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας στη διαδικασία νομοθέτησης. Οι αναφορές στην αναπηρία που καταγράφονται στην νομοθεσία είναι αποτέλεσμα της ενεργούς συμμετοχής του αναπηρικού κινήματος στην προνομοθετική διαβούλευση παρά απόδειξη μιας αλλαγής στον τρόπο νομοθέτησης που λαμβάνει συστηματικά υπόψη τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία.

Διακρίσεις

Σε ό,τι αφορά τις διακρίσεις, η πιο σημαντική νομοθετική εξέλιξη το 2019 ήταν η ψήφιση του Νόμου 4604/2019[12] για την προώθηση της ισότητας των φύλων και την καταπολέμηση της έμφυλης βίας. Στις ρυθμίσεις για τις έμφυλες ανισότητες και διακρίσεις εντάσσεται και η αναπηρία, ενώ στις ρυθμίσεις που αφορούν την ιθαγένεια προβλέπεται η δυνατότητα κτήσης ιθαγένειας και από ανηλίκους με σοβαρή αναπηρία.

[12] Νόμος 4604/2019, Προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας - Ρυθμίσεις για την απονομή Ιθαγένειας - Διατάξεις σχετικές με τις εκλογές στην Τοπική Αυτοδιοίκηση - Λοιπές διατάξεις (ΦΕΚ 0/Α/26-3-2019).

Η Ειδική Έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη ως φορέα Ίσης Μεταχείρισης αναδεικνύει δυο βασικές τάσεις, που επιβεβαιώνουν όσα καταγράφηκαν τα προηγούμενα έτη[13]:

- πρώτον, ότι η αναπηρία παραμένει ο δεύτερος συχνότερα επικαλούμενος λόγος διάκρισης μετά το φύλο και
- δεύτερον, ότι οι αναφορές διακρίσεων παρουσιάζουν σταθερή αύξηση και το ίδιο συμβαίνει και στις αναφορές διακρίσεων λόγω αναπηρίας. Συγκεκριμένα, το 2019 οι αναφορές αυξήθηκαν κατά 31% έναντι του 2018, ενώ υψηλά είναι τα ποσοστά που αφορούν την αναπηρία. Ειδικότερα, 37% των αναφορών αφορούσε διακρίσεις λόγω αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης και 11% στις αναφορές κατά ιδιωτών[14]. Σημαντικό ρόλο σε αυτή την εξέλιξη διαδραματίζει η Ε.Σ.Α.μεΑ. αλλά και οι πρωτοβάθμιες αναπηρικές οργανώσεις που ενημερώνουν και διευκολύνουν την υποβολή αναφορών.

  Κύριο αντικείμενο των αναφορών για διακρίσεις λόγω αναπηρίας ήταν -και πάλι κατά κύριο λόγο- η πρόσβαση στην απασχόληση και η μη παροχή εύλογων προσαρμογών από τους εργοδότες[15]. Εντελώς ενδεικτικά, ο Συνήγορος του Πολίτη παρενέβη όταν

[13] Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Α' έτους – 2017 και Β΄ έτους 2018.

[14] www.synigoros.gr/resources/docs/ee_im_2019_el.pdf

[15] Ό.π.

ξενοδοχειακή επιχείρηση αρνήθηκε να προσλάβει υπάλληλο λόγω του αναστήματός του που οφείλεται σε αναπηρία, όταν ιδιωτική εταιρεία δεν δέχθηκε οροθετικό εργαζόμενο και όταν υπήρξε άρνηση εύλογων προσαρμογών για εργαζόμενους με αναπηρία ή χρόνιες παθήσεις[16].

Αύξηση καταγράφηκε το 2019 και στα περιστατικά όπου η αναπηρία αποτέλεσε κίνητρο ρατσιστικής βίας. Σύμφωνα με στοιχεία του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, σε σύνολο 282 περιστατικών με πιθανολογούμενο ρατσιστικό κίνητρο, η αναπηρία αναφέρθηκε ως κίνητρο στα 34 από αυτά[17], αριθμός σχεδόν διπλάσιος από αυτόν που καταγράφηκε το 2018 (16 περιστατικά σε σύνολο 226)[18].

Συμπερασματικά, παρά τη σταδιακά αυξανόμενη ευαισθητοποίηση για θέματα διακρίσεων, δεν διαφαίνεται κάποια σημαντική μεταβολή στην εφαρμογή της νομοθεσίας και στις αυθαίρετες διοικητικές πρακτικές που σχετίζονται με την αναπηρία που καταγράφηκαν τα έτη 2017 και 2018. Οι παρεμβάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη αποτελούν μια εκ των υστέρων «διόρθωση» που δεν επαρκεί από μόνη της να αντιμετωπίσει τα επίμονα στερεότυπα και διακριτικές

[16] Ό.π.

[17] www.paratiritirioanapirias.gr/storage/app/uploads/public/606/22d/ebe/60622debedec1313031848.pdf

[18] Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Β' έτους – 2018, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), σελ. 12.

συμπεριφορές, ενόσω δεν λαμβάνεται υπόψη η διάσταση της αναπηρίας στον σχεδιασμό μέτρων και πολιτικών.

Δικαιοπρακτική ικανότητα

Η δικαιοπρακτική ικανότητα, σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, βασίζεται στη δικαστική «διάγνωση» της ικανότητας του ατόμου να λαμβάνει αποφάσεις[19]. Σε περίπτωση μειωμένης ικανότητας ορίζεται τρίτο πρόσωπο (δικαστικός συμπαραστάτης) που αποφασίζει είτε για λογαριασμό είτε μαζί με το άτομο με αναπηρία. Η διάγνωση της ανικανότητας για δικαιοπραξία μπορεί να είναι ολική ή μερική και καταλήγει στην υπαγωγή σε πλήρη στερητική, μερική στερητική ή επικουρική δικαστική συμπαράσταση[20]. Έχει επισημανθεί ότι το ελληνικό πλαίσιο χρήζει μεταρρύθμισης ώστε να είναι πλήρως συμβατό με τις διατάξεις της Σύμβασης, ιδίως σε ό,τι αφορά την κατάργηση της πλήρους στερητικής δικαστικής συμπαράστασης[21].

---

[19] Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Α' έτους – 2017, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), σελ. 12.

[20] Άρθρα 128-130 Αστικού Κώδικα.

[21] Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Μελέτη για το άρθρο 12 (Ισότητα ενώπιον του Νόμου) το άρθρο 13 (Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη) και άλλες διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, 2013, Ξ. Κοντιάδης/Μ. Μουσμούτη, Μελέτη Συμβατότητας της Ελληνικής Νομοθεσίας με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, 2014.

Ο Συνήγορος του Πολίτη στην Έκθεση του για την εφαρμογή της Σύμβασης[22] επισημαίνει τις πρακτικές διαστάσεις αλλά και τις σοβαρές επιπτώσεις που έχει η αμφισβήτηση της δικαιοπρακτικής ικανότητας των ατόμων με αναπηρία από τις αρμόδιες υπηρεσίες και η εκπροσώπησή τους σε διαδικαστικές ενέργειες από τρίτους καθώς καταλήγουν σε αποκλεισμό από τα δικαιούμενα ωφελήματα και σε άνιση μεταχείριση.

Οι Τελικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες επισήμαναν την έλλειψη πρωτοβουλιών για την κατάργηση της στέρησης ή του περιορισμού της δικαιοπρακτικής ικανότητας, την έλλειψη μέτρων για την υποστηριζόμενη λήψη αποφάσεων και συνέστησαν:

- την αντικατάσταση της υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων με την υποστηριζόμενη λήψη αποφάσεων,
- τη λήψη μέτρων για την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στη στήριξη που απαιτείται για να διασφαλιστεί η ισότητα ενώπιον του νόμου και η άσκηση της δικαιοπρακτικής τους ικανότητας, συμπεριλαμβανόμενης της κατάρτισης των υπαλλήλων και παρόχων υπηρεσιών σε όλους τους τομείς.

[22] Συνήγορος του Πολίτη, Έκθεση για την εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, Ιούλιος 2019.

Παρά το γεγονός ότι το ζήτημα αυτό έχει επισημανθεί επανειλημμένα, δεν καταγράφονται ούτε και το 2019 νομοθετικές ή άλλες πρωτοβουλίες για τις μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται στα θέματα της δικαιοπρακτικής ικανότητας των ατόμων με αναπηρία. Σαφές είναι ωστόσο ότι η δικαιοπρακτική ικανότητα πρέπει να αποτελέσει την αιχμή του δόρατος στην προσπάθεια για την πλήρη εφαρμογή της Σύμβασης καθώς δίχως αυτή πολλά δικαιώματα παραμένουν ατελή.

Πρόσβαση στην δικαιοσύνη

Όπως επισημαίνει η Ε.Σ.Α.μεΑ. στην Εναλλακτική Έκθεση της[23], η συνταγματική πρόβλεψη για πρόσβαση στην δικαιοσύνη δεν διασφαλίζεται για όλα τα άτομα με αναπηρία: κάποια από αυτά αποκλείονται από τις δικαστικές διαδικασίες λόγω της αναπηρίας τους, αντιμετωπίζονται άνισα ή διαφοροποιημένα, τυγχάνουν αναχρονιστικών και ρατσιστικών αναφορών και δεν έχουν δυνατότητα να ζητήσουν εύλογες προσαρμογές για την άρση ή αντιμετώπιση των υφιστάμενων εμποδίων. Τα βασικά εμπόδια που καταγράφονται αφορούν την φυσική προσβασιμότητα των κτιρίων, την επικοινωνία και την παροχή ζωντανής βοήθειας. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από αυτοψίες που πραγματοποίησε ο Συνήγορος του Πολίτη, όπου

[23] Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), Ανθρώπινα Δικαιώματα και Άτομα με Αναπηρία: Εναλλακτική Έκθεση – Ελλάδα 2019 (τελική έκδοση) και απαντήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων και Συστάσεις.

διαπιστώνεται η δυσχερής ή και απαγορευτική πρόσβαση στη δικαιοσύνη, ιδίως σε άτομα με κινητικά προβλήματα ή προβλήματα όρασης. Το 2019 δεν καταγράφεται κάποια σημαντική νομοθετική ή άλλη εξέλιξη σε απάντηση των προβλημάτων που έχουν επισημανθεί.

Στις συστάσεις της για το άρθρο 13η Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία εστίασε στα ακόλουθα:

- στην ανάγκη αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη χωρίς διάκριση, με αποτελεσματικό μηχανισμό παρακολούθησης,
- στην ανάγκη για αποτελεσματική πρόσβαση στις νομικές υπηρεσίες και στη νομική βοήθεια, σε δωρεάν βοηθητικές τεχνολογίες και σε ποιοτική μετάφραση και διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα, στη γραφή Braille, και σε άλλες εναλλακτικές μορφές χωρίς κόστος σε όλα τα στάδια των αστικών, ποινικών και διοικητικών διαδικασιών,
- στην ανάγκη για επαρκή κατάρτιση δικαστών, δικηγόρων και υπαλλήλων επιβολής του νόμου σε θέματα προάσπισης δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.

Ακούσια εξέταση και νοσηλεία

Η ακούσια εξέταση και νοσηλεία αποτελεί κρίσιμο θέμα προστασίας των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, ιδίως των ατόμων με ψυχική αναπηρία και δυστυχώς,

καταγράφονται διεθνώς πολλές πρακτικές στέρησης της ελευθερίας που σχετίζονται με την αναπηρία. Οι πρακτικές αυτές αποτελούν παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων ευρείας κλίμακας και είναι αποτέλεσμα συσσωρευμένων διακρίσεων, στίγματος και λανθασμένων αντιλήψεων για την αναπηρία αλλά και αδράνειας από την πλευρά των κρατών.

Η Ειδική Εισηγήτρια για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία δημοσίευσε σχετική Έκθεση τον Ιανουάριο 2019[24]. Η έκθεση επισημαίνει ότι βασικοί μεταρρυθμιστικοί άξονες για τον τερματισμό της στέρησης της ελευθερίας λόγω αναπηρίας είναι η κατάργηση νόμων που την επιτρέπουν, η αποϊδρυματοποίηση, η κατάργηση πρακτικών καταναγκασμού, η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών παρέμβασης στην κοινότητα, η πρόσβαση στη δικαιοσύνη και η συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στον σχεδιασμό και την εφαρμογή όλων των σχετικών δράσεων.

Στην Ελλάδα, οι πρακτικές ακούσιας νοσηλείας, θεραπείας και στέρησης της ελευθερίας παραμένουν δυστυχώς καθημερινότητα στη ζωή πολλών ατόμων και παιδιών με αναπηρία[25] και το 2019 δεν καταγράφεται κάποια σημαντική εξέλιξη σε αυτόν τον τομέα. Αντίθετα, ο Συνήγορος του Πολίτη στην Ετήσια Έκθεσή του επισημαίνει τις σοβαρότατες επιπτώσεις των οργανωτικών και λειτουργικών

[24] A/HRC/40/54 - E - A/HRC/40/54 - Desktop (undocs.org).

[25] Εθνική Έκθεση για την **Αναπηρία**, Α' έτους – 2017, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.); Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Β' έτους – 2018, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.).

προβλημάτων των ιδρυμάτων κλειστής φροντίδας στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία που διαμένουν σε αυτά. Ο Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης σε αυτοψία στο Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Δυτικής Αθήνας διαπίστωσε νομικές ελλείψεις αλλά και πρακτικές καθήλωσης ατόμων χαμηλής λειτουργικότητας[26].

Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες στις Τελικές Παρατηρήσεις της εξέφρασε την ανησυχία της σχετικά με τις υφιστάμενες διατάξεις και την πρακτική της ακούσιας νοσηλείας. Οι συστάσεις της αφορούσαν:

- την κατάργηση της νομοθεσίας που επιτρέπει την ακούσια στέρηση της ελευθερίας λόγω αναπηρίας,
- τον τερματισμό της χρήσης αναγκαστικής θεραπείας και περιοριστικών και καταναγκαστικών μεθόδων,
- την παροχή αποτελεσματικών ένδικων μέσων για άτομα που στερούνται την ελευθερία τους λόγω αναπηρίας.

Παιδιά με αναπηρία

Τα δικαιώματα των παιδιών με αναπηρία αποτελούν μελανό σημείο στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Το γεγονός αυτό έχει τύχει ειδικής αναφοράς στις εκθέσεις του 2017 και 2018 και επισημαίνεται εμφατικά και στις Τελικές

[26] www.synigoros.gr/resources/ee2019-p00-plires-keimeno.pdf

Παρατηρήσεις και στις συστάσεις της Επιτροπής για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες.

Κεντρικό θέμα στην προβληματική που αφορά τα δικαιώματα των παιδιών με αναπηρία αποτελεί η χρόνια ιδρυματοποίηση τους, η τοποθέτησή τους σε «ασυλικού τύπου» δομές σε πολύ μικρή ηλικία με εξαιρετικά ανεπαρκείς συνθήκες διαβίωσης και η παραμονή σε αυτές μέχρι την ενηλικίωση τους ή και εφ' όρου ζωής. Αλλά και για τα παιδιά που ζουν με τις οικογένειές τους καταγράφονται σημαντικές ελλείψεις στην διασφάλιση επαρκών και εξειδικευμένων υπηρεσιών υγείας, ψυχικής υγείας και κοινωνικής υποστήριξης στην κοινότητα για την πρόληψη της ιδρυματοποίησής τους. Τέλος, κενά καταγράφονται στην εναλλακτική φροντίδα παιδιών με αναπηρία των οποίων η παραμονή στην οικογένεια ή η τοποθέτηση σε ανάδοχη φροντίδα δεν είναι εφικτή. Ο Συνήγορος του Πολίτη επισημαίνει ότι τα προβλήματα παραμένουν και το 2019, και αναφέρεται στην ανάγκη για θεσμοθετημένες προδιαγραφές ποιότητας για την παροχή φροντίδας σε μικρές δομές «οικογενειακού τύπου» [27].

Θετική εξέλιξη, που ξεκίνησε το 2018, είναι η προώθηση των θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας που αφορά και τα παιδιά με αναπηρία. Ο ν. 4538/2018 έθεσε το πλαίσιο και το 2019, οι διατάξεις του συμπληρώθηκαν σε ζητήματα που αφορούσαν το Ειδικό Μητρώο Ανηλίκων, ενώ ενεργοποιήθηκε και το Πληροφοριακό Σύστημα Αναδοχής

[27] Ό.π.

και Υιοθεσίας για την υποβολή αιτήσεων[28]. Η εγγραφή στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων προϋποθέτει ειδικό πρόγραμμα επιμόρφωσης υποψήφιων αναδόχων[29]. Το 2019 είχε προγραμματιστεί η εκπαίδευση 120 ατόμων για τον χειρισμό αιτήσεων σε δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα[30].

Η Επιτροπή στις Τελικές Παρατηρήσεις της αναφέρθηκε στην ανάγκη για ταχεία αποϊδρυματοποίηση και εγγύηση του δικαιώματος των παιδιών να λαμβάνουν φροντίδα από τους γονείς, την ευρύτερη οικογένεια, ασφαλή ανάδοχη ή θετή οικογένεια. Αναφέρθηκε επίσης στην ανάγκη για υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και εκπαίδευσης που να είναι σχεδιασμένες με την ενεργό εμπλοκή των παιδιών με αναπηρία και των γονέων τους. Τέλος, τόνισε την ανάγκη για μια ολοκληρωμένη στρατηγική για την εμπλοκή των παιδιών με αναπηρία σε όλες τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που επηρεάζουν τη ζωή τους.

Οι εξελίξεις του 2019 είναι ενθαρρυντικές ιδίως σε ό,τι αφορά τις υπηρεσίες αναδοχής αλλά δεν επιφέρουν μεγάλες διαφοροποιήσεις στα λοιπά προβλήματα που έχουν καταγραφεί.

---

[28] www.lawspot.gr/nomika-nea/diathesimo-online-pliroforiako-systima-anadohis-kai-yiothesias

[29] ΥΑ 4489/11.10.2019, ΦΕΚ Β 4489

[30] www.amna.gr/ota/article/349166/Th-Fotiou-sto-APE-MPE-Anadochi-kai-uiothesia-choris-kathusteriseis--me-diafaneia-kai-stocho-ola-ta-paidia-na-broun-mia-oikogeneia

Γυναίκες με αναπηρία

Σε διεθνές επίπεδο, η Ειδική Εισηγήτρια για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία διοργάνωσε συνάντηση εμπειρογνωμόνων με αντικείμενο προκλήσεις και καλές πρακτικές για την ενσωμάτωση των δικαιωμάτων των γυναικών στην ατζέντα των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. Βασικό συμπέρασμα ήταν ότι η κοινή προσέγγιση και προώθηση θεμάτων αμοιβαίου ενδιαφέροντος όπως η σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία αναμένεται να ωφελήσει ιδιαίτερα και τις δυο ομάδες[31].

Το 2019 η Ελλάδα κατατάσσεται τελευταία στην ΕΕ στον Δείκτη Ισότητας των Φύλων[32] (βαθμολογία 51,2 στα 100). Η βαθμολογία της χώρας αυξήθηκε από το 2005 έως το 2017 (κατά 4,4 μονάδες) αλλά η συνολική της κατάταξη είναι χαμηλότερη σε σύγκριση με το 2005. Διαφοροποιήσεις με βάση την αναπηρία και το φύλο καταγράφονται οριζόντια στους τομείς της εργασίας, του πλούτου, της γνώσης, του χρόνου, της υγείας και της ισχύος τόσο σε σχέση με γυναίκες χωρίς αναπηρία όσο και με άντρες με αναπηρία.

Το Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ. σε κείμενο πολιτικής με θέμα τις γυναίκες και την αναπηρία[33]

---

[31] www.ohchr.org/EN/Issues/Disability/SRDisabilities/Pages/Women_with_Disabilities.aspx

[32] Gender Equality Index 2019: Greece | European Institute for Gender Equality (europa.eu)

[33] Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ.» (2019). Γυναίκες και Αναπηρία: Πολλαπλές ταυτότητες, πολλαπλές

εξετάζει την αναπηρία ως γυναικείο θέμα και αναδεικνύει τα εμπόδια, τις προκλήσεις αλλά και τις πολλαπλές διακρίσεις που υφίστανται οι γυναίκες λόγω της άμεσης ή/και έμμεσης σχέσης τους με την αναπηρία.

Με βάση τα παραπάνω, δεν προκαλεί έκπληξη που η Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες των Ηνωμένων Εθνών στις τελικές παρατηρήσεις της έκανε ιδιαίτερες συστάσεις για τις γυναίκες με αναπηρία και ειδικότερα:

- την υιοθέτηση μέτρων για την πλήρη προστασία των γυναικών και των κοριτσιών με αναπηρία κατά των διακρίσεων και την απόλαυση των δικαιωμάτων τους,
- την ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας σε όλες τις πολιτικές και τα προγράμματα για την ισότητα των φύλων,
- την αποτελεσματική συμμετοχή των γυναικών με αναπηρία στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων,
- τη λήψη αποτελεσματικών μέτρων για την πρόληψη και καταπολέμηση της πολλαπλής και διατομεακής διάκρισης και της έμφυλης βίας κατά των γυναικών και των κοριτσιών με αναπηρία, συμπεριλαμβανόμενων των Ρομά γυναικών και κοριτσιών με αναπηρία.

προκλήσεις. Κείμενο Πολιτικής. Διαθέσιμο στο: www.paratiritirioanapirias.gr/storage/app/uploads/public/5f8/6e8/1d3/5f86e81d3bcd6847322511.pdf

2.2 Ανεξάρτητη διαβίωση & ζωή στην κοινότητα

Τον Μάιο 2019 ήρθε στο φως της δημοσιότητας από το τηλεοπτικό κανάλι BBC βίντεο από νοσοκομείο στο Ηνωμένο Βασίλειο όπου οι υπάλληλοι του νοσοκομείου χρησιμοποιούν υβριστικές εκφράσεις, σπρώχνουν και απειλούν ασθενείς με αναπηρία[34]. Ως αντίδραση, ευρωπαϊκές αναπηρικές οργανώσεις καταδίκασαν την παραβίαση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία μέσω των πρακτικών της ακούσιας νοσηλείας και της κακοποίησης των ατόμων που διαβιούν σε ιδρύματα και εστίασαν στην ανάγκη για δράση[35].

2.2.1 Η κατάσταση στην Ελλάδα

Η ανεξάρτητη διαβίωση στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από την αποσπασματική δημιουργία δομών για επιμέρους ομάδες ατόμων με αναπηρία, τη διατήρηση δομών κλειστής φροντίδας ιδρυματικής μορφής, την απουσία του θεσμού του προσωπικού βοηθού και την έλλειψη αξιόπιστων στοιχείων και δεδομένων σχετικά με την εφαρμογή των σχετικών προγραμμάτων. Τα προηγούμενα έτη καταγράφηκε η αργή προσπάθεια αύξησης του αριθμού των υφιστάμενων δομών και βελτίωσης των συνθηκών λειτουργίας τους και η υλοποίηση πιλοτικού προγράμματος αποϊδρυματοποίησης για το παράρτημα ΑΜΕΑ του Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας

[34] Whorlton Hall: Hospital 'abused' vulnerable adults - BBC News

[35] Close institutions now: our reactions at abuses at Whorlton Hall specialist hospital – European Disability Forum (edf-feph.org)

Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας και τα παραρτήματα ΑΜΕΑ του Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας Αττικής[36].

Στις εξελίξεις του 2019 καταγράφεται ο επαναπροσδιορισμός των προϋποθέσεων ίδρυσης και λειτουργίας Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης για Άτομα με Αναπηρία (Σ.Υ.Δ. – ΑμεΑ). Σκοπός και στόχος των Σ.Υ.Δ. – ΑμεΑ είναι η υποστηριζόμενη Διαβίωση... «μέσω αφενός της παροχής φροντίδας και υποστήριξης, με σεβασμό στα δικαιώματα, την αξιοπρέπεια, τις ανάγκες και τις επιθυμίες του ατόμου με αναπηρία, αφετέρου της διατήρησης και ανάπτυξης στον μέγιστο βαθμό των δεξιοτήτων και ικανοτήτων του, προκειμένου να διαβιεί με ασφάλεια, όσο το δυνατό πιο αυτόνομα και ενεργά στο κοινωνικό περιβάλλον, με στόχο την κοινωνική του ένταξη, συμπεριλαμβανόμενης της δυνατότητας πρόσβασης στην εκπαίδευση και την εργασία»[37]. Ωστόσο, η συνολική εικόνα των ΣΥΔ εγείρει σημαντικά ζητήματα επαρκούς κάλυψης των αναγκών τόσο με αριθμητικά όσο και με γεωγραφικά κριτήρια. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι ο συνολικός αριθμός των ωφελούμενων στην Περιφέρεια Αττικής σύμφωνα με στοιχεία του 2019 ήταν 258 άτομα[38], αριθμός ιδιαίτερα μικρός σε σχέση με τις πραγματικές ανάγκες.

---

[36] Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Α' έτους – 2017 και Β΄ έτους 2018

[37] Δ12/ΓΠοικ.13107/283/8.04.2019 ΦΕΚ 1160/Β'/2019

[38] Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας Περιφέρειας Αττικής - Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης (2019). *Ετήσια έκθεση*

Περαιτέρω ζητήματα εγείρονται σε σχέση με την άνιση κατανομή των Σ.Υ.Δ. στις Περιφερειακές Ενότητες, γεγονός ενδεικτικό της μη τομεοποιημένης ανάπτυξης των δομών. Χαρακτηριστικά, 41% των Στεγών λειτουργεί στο Βόρειο Τομέα Αττικής.

Αριθμός Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης ανά Περιφερειακή Ενότητα

Περιφερειακή Ενότητα	Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης	Ωφελούμενοι
Κεντρικός Τομέας	3	19
Νότιος Τομέας	2	22
Βόρειος Τομέας	14	105
Πειραιά & Νήσων	1	6
Δυτικός Τομέας	1	6
Ανατολική Αττική	6	64
Δυτική Αττική	4	36
ΣΥΝΟΛΟ	**31**	**258**

Πέραν των ΣΥΔ στην Περιφέρεια Αττικής λειτουργούν, σύμφωνα με στοιχεία της Διεύθυνσης Ψυχικής Υγείας του Υπουργείου Υγείας (2019) 230 Μονάδες Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης - Ψυχικής Υγείας.

πολιτικών κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής συνοχής της Περιφέρειας Αττικής για την περίοδο 2018, Αθήνα.

Ειδικότερα, περιλαμβάνουν:

- 37 Κέντρα Ημέρας, εκ των οποίων -7 Κέντρα Ημέρας για ασθενείς με άνοια και αντιμετώπιση της νόσου Alzheimer
- 65 Οικοτροφεία, εκ των οποίων 33 ειδικές Μονάδες για άτομα με βαριά νοητική αναπηρία και δευτερογενείς ψυχικές διαταραχές και 9 για άτομα με αυτισμό
- 32 Ξενώνες
- 87 Προστατευμένα Διαμερίσματα, και
- 9 Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης

Το 2019 δόθηκαν 1.877 vouchers για υπηρεσίες από δημοτικά Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών/Ατόμων με Αναπηρία (ΚΔΑΠμεΑ) και 2.090 vouchers για υπηρεσίες από ιδιωτικά ΚΔΑΠμεΑ[39].

Στον τομέα της αποϊδρυματοποίησης, δεν καταγράφηκε πρόοδος στην υλοποίηση του πιλοτικού προγράμματος που ανακοινώθηκε το 2017. Ωστόσο, όπως επισημάνθηκε από εκπροσώπους του αναπηρικού κινήματος, η αύξηση του αριθμού των ΣΥΔ σε συνδυασμό με τη χρηματοδότηση των ΚΔΑΠ είχαν ως θετικό αποτέλεσμα την ανάσχεση του ρυθμού νέων εισαγωγών ατόμων με αναπηρία σε ιδρύματα.

[39] https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/286488_erotisi-sti-boyligia-toys-ergazomenoys-sta-kdap-kai-ta-kdap-mea

Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες στις Τελικές Παρατηρήσεις της εξέφρασε την ανησυχία της για τα παραπάνω θέματα και ειδικότερα:

- την έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με υπηρεσίες στήριξης κατ' οίκον, σε ιδρύματα και άλλες κοινοτικές υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένης της προσωπικής βοήθειας,
- την αποτελεσματικότητα των μέτρων αποϊδρυματοποίησης και στήριξης της αυτόνομης διαβίωσης και ένταξης στην κοινότητα,
- την έλλειψη στοιχείων σχετικά με τον αριθμό των ατόμων με αναπηρία, ιδίως των παιδιών με αναπηρία σε ιδρύματα,
- την έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με μέτρα που θα διασφαλίσουν το ίσο δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να επιλέγουν τον τόπο και τον τρόπο κατοικίας τους.

Οι συστάσεις της Επιτροπής αφορούν στην υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης εθνικής στρατηγικής με σαφή και χρονικά δεσμευτικά μέτρα και διάθεση επαρκών πόρων, για αποτελεσματική αποϊδρυματοποίηση σε όλα τα επίπεδα καθώς και την ενεργή εμπλοκή των ατόμων με αναπηρία στην εκπόνηση στρατηγικών και προγραμμάτων αυτόνομης διαβίωσης που θα παρέχουν προσβάσιμες κοινοτικές υπηρεσίες, ειδικά σε τοπικό επίπεδο.

2.3 Υγεία και αποκατάσταση

2.3.1 Η κατάσταση στην Ελλάδα

Όπως έχει επισημανθεί και στις προηγούμενες εκθέσεις[40], το δικαίωμα στην απόλαυση του υψηλότερου δυνατού επιπέδου φυσικής και ψυχικής υγείας από τα άτομα με αναπηρία προσκρούει σε *οικονομικά εμπόδια*, *συμπεριφορικά εμπόδια και διακρίσεις*, *εμπόδια προσβασιμότητας* σε ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους παροχής υπηρεσιών υγείας καθώς και *εμπόδια επικοινωνίας*. Επιπλέον πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι οι υπηρεσίες υγείας δεν είναι προσανατολισμένες στην εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρία για γενικά προβλήματα υγείας, αλλά εστιάζουν πρωτίστως στις ανάγκες πιστοποίησης της αναπηρίας[41]. Το 2019 δεν καταγράφονται νομοθετικές ή άλλες εξελίξεις που να μεταβάλουν την εικόνα του συστήματος υγείας και την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε αυτό.

Αποκατάσταση

Σε ό,τι αφορά την αποκατάσταση, κρίσιμη παραμένει η έλλειψη υπηρεσιών αποκατάστασης στους τομείς της «μετά» και της εξω-νοσοκομειακής φροντίδας, καθώς και στις υπηρεσίες θεραπείας και αποκατάστασης παιδιών με

[40] Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Α' έτους 2017 και Β΄ έτους 2018

[41] Συνήγορος του Πολίτη, Έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη για την εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, Ιούλιος 2019.

αναπηρία (εξέταση ανηλίκων σε χώρους μη φιλικούς, μη απόδοση ποσοστού αναπηρίας αόριστης χρονικής διάρκειας για μη αναστρέψιμες παθήσεις, καθυστέρηση εκκαθάρισης και καταβολής των δαπανών ειδικών θεραπειών, μη κάλυψη όλων των αναγκαίων ειδικών θεραπειών)[42]. Η έλλειψη συνολικής πολιτικής παραμένει διαχρονικό εύρημα στον συγκεκριμένο τομέα, χωρίς μεταβολή το 2019.

Με βάση τα παραπάνω, δεν προκαλεί έκπληξη που η Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία στις Τελικές Παρατηρήσεις της εκφράζει την ανησυχία της για την ανεπαρκή πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και στον ιατρικό εξοπλισμό και τα ανεπαρκή μέτρα πρόσβασης σε ολοκληρωμένες υπηρεσίες φροντίδας υγείας συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας. Συνιστά:

- την εφαρμογή σταθερής και μακροπρόθεσμης στρατηγικής για την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στις υπηρεσίες υγείας,
- τη συστηματική παρακολούθηση της ίσης παροχής υπηρεσιών υγείας στα άτομα με αναπηρία,
- τη διασφάλιση της προσβασιμότητας των εγκαταστάσεων υγείας, του εξοπλισμού και των

[42] Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.με.Α.), Ανθρώπινα Δικαιώματα και Άτομα με Αναπηρία: Εναλλακτική Έκθεση – Ελλάδα 2019 (τελική έκδοση) και απαντήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων και Συστάσεις.

εργαλείων, με έμφαση στη διασφάλιση πρόσβασης γυναικών και κοριτσιών με αναπηρία σε υπηρεσίες σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας, στις αστικές και αγροτικές περιοχές.

2.4 Βιοτικό επίπεδο και κοινωνική προστασία

2.4.1 Η κατάσταση στην Ελλάδα

Η παροχή εισοδηματικών ενισχύσεων με την καταβολή προνοιακών επιδομάτων είναι η βασική «προστασία» που παρέχει το ελληνικό κράτος στα άτομα με αναπηρία. Η επιδοματική αυτή πολιτική περιλαμβάνει πληθώρα προγραμμάτων για επιμέρους ομάδες ατόμων με αναπηρία που διαφοροποιούνται ως προς τις προϋποθέσεις χορήγησης αλλά και ως προς το ύψος της παρεχόμενης ενίσχυσης[43]. Τα παραπάνω δεν δημιουργούν ένα αποτελεσματικό δίκτυ ασφαλείας, καθώς πολλά άτομα με αναπηρία παραμένουν σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Πέραν των προνοιακών επιδομάτων, χαρακτηριστική είναι η ελλιπής ένταξη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία σε άλλες -οριζόντιες- επιδοματικές πολιτικές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Κοινωνικό Μέρισμα 2019, όπου δικαιούχοι ορίστηκαν μόνο τα άτομα με αναπηρία που λαμβάνουν αναπηρικά επιδόματα από τον Οργανισμό Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

[43] Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Α' έτους – 2017, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), σελ. 24.

(Ο.Π.Ε.Κ.Α.)[44]. Ως αποτέλεσμα των πιέσεων του αναπηρικού κινήματος, επεκτάθηκε η έκτακτη ενίσχυση σε όλα τα νοικοκυριά που έχουν τουλάχιστον ένα μέλος με αναπηρία. Η νέα ρύθμιση εξαίρεσε ωστόσο τα χαμηλοσυνταξιούχα άτομα με αναπηρία ή/και με χρόνιες παθήσεις που δεν λαμβάνουν επίδομα από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α., αποκλείοντας και πάλι μια από τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες[45]. Προβλήματα αναφέρθηκαν και στην προσβασιμότητα της ηλεκτρονικής αίτησης[46]. Σύμφωνα με αρχικές εκτιμήσεις, οι δικαιούχοι της οικονομικής ενίσχυσης υπολογίζονταν περίπου στα 253.000 νοικοκυριά στα οποία περιλαμβάνονται περισσότερα από 112.000 με μέλη με αναπηρία[47].

Σε ό,τι αφορά την αξιολόγηση και την πιστοποίηση της αναπηρίας η επικαιροποίηση - αυστηροποίηση του Ενιαίου Πίνακα Προσδιορισμού Ποσοστών Αναπηρίας[48] είχε αρνητική επίπτωση στην πρόσβαση ατόμων με αναπηρία στις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψη.

---

[44] Κοινή Υπουργική Απόφαση με αριθμό οικ. 2/89030/ΔΛΤΠ/2019 (ΦΕΚ Β΄ 4551/2019), κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 85 του ν.4646/2019 (ΦΕΚ Α΄ 201/2019), βλ. και www.synigoros-solidarity.gr/1254/koinoniko-merisma-etous-2019.

[45] www.esamea.gr/pressoffice/press-releases/4484-ektakti-enimerosi-gia-to-koinoniko-merisma

[46] www.iefimerida.gr/ellada/koinoniko-merisma-problimata-me-amea-kai-anergoys

[47] www.cnn.gr/oikonomia/story/200588/koinoniko-merisma-2019-dikaioyxoi-perissoteroi-apo-112-000-polites-amea

[48] Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Β' έτους – 2018, σελ. 20

Στις θετικές εξελίξεις του 2019 - με ευρύτερη επίπτωση καθώς αντιμετωπίζει ένα διαχρονικό ζήτημα- συγκαταλέγεται η απόφαση για μη φορολόγηση των προνοιακών επιδομάτων. Συγκεκριμένα, με απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Εργασίας και Οικονομικών[49], τα χρηματικά ποσά των προνοιακών επιδομάτων δεν εμπίπτουν σε καμία κατηγορία εισοδήματος και δεν φορολογούνται. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση της διάταξης, η χορήγησή τους δεν αποσκοπεί στην κάλυψη των δαπανών διαβίωσης, αλλά στην κάλυψη των αναγκών που οφείλονται πρωταρχικά στην αναπηρία και προκύπτουν εξαιτίας αυτής[50].

Από 1.1.2019, η αρμοδιότητα χορήγησης προνοιακών παροχών σε χρήμα σε άτομα με αναπηρία ανατέθηκε στον ΟΠΕΚΑ ενώ νέες αιτήσεις διεκπεραιώνονται μέσω του ΟΠΕΚΑ και των Κέντρων Πιστοποίησης Αναπηρίας ΚΕ.Π.Α.

Άλλη σημαντική εξέλιξη με θετικό αντίκτυπο στα άτομα με αναπηρία είναι η απαλλαγή από την εισφορά αλληλεγγύης για

[49] Αριθμ. Δ12α/Γ.Π.οικ.68856/2202 (ΦΕΚ 5855/Β/28.12.2018) απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Οικονομικών, βλ. επίσης www.synigoros-solidarity.gr/1226/oi-pronoiakes-paroxes-se-xrima-se-atoma-me-anapiria-einai-aforologites-k-akatasxetes

[50] www.synigoros-solidarity.gr/1226/oi-pronoiakes-paroxes-se-xrima-se-atoma-me-anapiria-einai-aforologites-k-akatasxetes

όλα τα άτομα με αναπηρία με ποσοστό αναπηρίας άνω του 80%[51].

Τέλος, σημαντική – έστω και σε συμβολικό επίπεδο - είναι η μετονομασία του προγράμματος «Οικονομικής ενίσχυσης των βαριά νοητικά καθυστερημένων ατόμων ηλικίας μέχρι και 25 ετών»[52] σε «Πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης ατόμων με Σοβαρή και Βαριά Νοητική Υστέρηση»[53] αφαιρώντας με τον τρόπο αυτό μη αποδεκτή αναφορά στα άτομα με αναπηρία. Παράλληλα διευρύνθηκε και το πεδίο εφαρμογής καλύπτοντας μεγαλύτερο εύρος νοητικής αναπηρίας.

Η Επιτροπή στις Τελικές της Παρατηρήσεις για το άρθρο 28 της Σύμβασης επισημαίνει την αρνητική επίπτωση στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία από τις αλλαγές στην ασφαλιστική νομοθεσία και το σύστημα πιστοποίησης της αναπηρίας, την ασυνέπεια της νομοθεσίας σε σχέση με την φοροαπαλλαγή των προνοιακών επιδομάτων αναπηρίας, την

---

[51] Νόμος 4646/2019 Φορολογική μεταρρύθμιση με αναπτυξιακή διάσταση για την Ελλάδα του αύριο (ΦΕΚ Α' 201/12-12-2019)

[52] ΚΥΑ Γ4/Φ.12/οικ.1930/1982, ΦΕΚ 724/Β, ΚΥΑ Δ29α/Φ.32/Γ.Π.οικ.10808/531/10.04.2013 κοινή υπουργική απόφαση «Τροποποίηση προγράμματος οικονομικής ενίσχυσης βαριά νοητικά καθυστερημένων ατόμων» (ΦΕΚ 965/Β΄).

[53] ΚΥΑ Δ12α/Φ.29/Γ.Π.7032/142/2019 Τροποποίηση της Δ29α/Φ.32/Γ.Π.οικ.10808/531/ 10.04.2013 κοινής υπουργικής απόφασης «Τροποποίηση προγράμματος οικονομικής ενίσχυσης βαριά νοητικά καθυστερημένων ατόμων» (ΦΕΚ 965/Β').

ανεπαρκή προστασία τους από κατάσχεση καθώς και την άνιση μεταχείριση στην κατανομή των επιδομάτων. Συνιστά:

- την αναμόρφωση των διατάξεων και πρακτικών που αφορούν προνοιακά επιδόματα, παροχές, συντάξεις και φοροαπαλλαγές για τα άτομα με αναπηρία, εναρμονίζοντας τους υπάρχοντες κανόνες και καταργώντας κανόνες και πρακτικές που παράγουν διακρίσεις, συμπεριλαμβανομένων αυτών στο σύστημα πιστοποίησης της αναπηρίας,
- την αποτελεσματική εφαρμογή του υπάρχοντος πλαισίου κοινωνικής προστασίας,
- προοδευτικά την ανάπτυξη περαιτέρω μέτρων για τη διασφάλιση επαρκούς βιοτικού επιπέδου για τα άτομα με αναπηρία.

Με βάση τα παραπάνω, θετικό θεωρείται το γεγονός ότι το 2019 επέφερε λύση στο διαχρονικό θέμα της φορολόγησης των προνοιακών παροχών και την εξαίρεσή τους από το φορολογητέο εισόδημα. Δεν επιφέρει ωστόσο σημαντικές μεταβολές στα λοιπά προβλήματα που έχουν επισημανθεί και στις κοινωνικές ανισότητες και στο επίπεδο διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία.

2.5 Εκπαίδευση και κατάρτιση

Σε διεθνές επίπεδο, το 2019, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) στην υπόθεση Stoian

vs. Romania (application no. 289/14) εξέτασε την καταγγελία του ανάπηρου Stoian, ενός Ρουμάνου εφήβου με παραπληγία, και της μητέρας του ότι οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες δεν παρείχαν κατάλληλη πρόσβαση στην εκπαίδευση. Το Δικαστήριο, σε σύνθεση επιτροπής, ομόφωνα αποφάσισε ότι δεν υπήρξε καμία παραβίαση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και ότι οι υπηρεσίες εκπλήρωσαν την υποχρέωσή τους για εύλογες προσαρμογές με την παροχή πόρων για την ανταπόκριση στις εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών με αναπηρία. Η απόφαση ξεσήκωσε κύμα διαμαρτυριών σχετικά με την αποτελεσματική δικαστική προστασία σε ό,τι αφορά τη συμπεριληπτική εκπαίδευση και τη μη διάκριση, ιδίως υπό το φως της Σύμβασης και την πρότερη νομολογία του Ε.Ε.Δ.Α. (βλ. Enver Sahin vs Turkey). Η κριτική εστιάζει ιδίως[54] στο ότι το Ε.Ε.Δ.Α. δεν φαίνεται να κατανοεί τη διαφορά μεταξύ προσβασιμότητας και εύλογων προσαρμογών, θεωρεί ότι η ελάχιστη προσπάθεια από το κράτος επαρκεί για τη συμμόρφωση με το δικαίωμα στην εκπαίδευση ακόμη κι αν δεν ανταποκρίνεται στις εξατομικευμένες ανάγκες ενώ δεν εξέτασε τις υποχρεώσεις της Ρουμανίας υπό το φως της Σύμβασης.

2.5.1 Η κατάσταση στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, το 2018-2019, καταγράφεται μαθητικός πληθυσμός 92.949 μαθητών σε σχολικές μονάδες γενικής

[54] www.edf-feph.org/newsroom-news-european-court-human-rights-fails-students-disabilities

εκπαίδευσης με εκπαιδευτική υποστήριξη, αριθμός μικρότερος από το 2017-2018 (95.045 μαθητές). Επίσης, καταγράφεται αύξηση του αριθμού των μαθητών σε ειδικά σχολεία (11.475 σε σχέση με 10.865 το σχολικό έτος 2017-2018)[55]. Το ακαδημαϊκό έτος 2019-2020, από τους 1.678 υποψηφίους με σοβαρές παθήσεις που έλαβαν μέρος στις εξετάσεις εισαγωγής σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, εισήχθησαν οι 1.545. Μικρή αύξηση παρατηρείται σε σχέση με το ακαδημαϊκό έτος 2018-2019 όπου οι εισαχθέντες ήταν 1.368 σε σύνολο 1.441 υποψηφίων.

Εξέλιξη που προκάλεσε αρκετές αντιδράσεις το 2019 αποτελεί η νομοθέτηση «ειδικού βοηθού - συνοδού» για τα παιδιά «με σωματικές, πνευματικές, ψυχικές παθήσεις ή αναπηρίες» στους δημοτικούς βρεφονηπιακούς, βρεφικούς και παιδικούς σταθμούς[56]. Ωστόσο, το κόστος της υπηρεσίας βαρύνει την οικογένεια του παιδιού που χρήζει ειδικού βοηθού-συνοδού. Η Ε.Σ.Α.μεΑ. εξέφρασε την αντίθεσή της με τη διάταξη τονίζοντας πως οι οικογένειες που δεν έχουν τη δυνατότητα να καλύψουν το κόστος για την απασχόληση του ειδικού βοηθού δεν θα μπορέσουν να εγγράψουν τα παιδιά τους στις δομές, καθώς μόνο οι Βρεφονηπιακοί

---

[55] Όλα τα στοιχεία αυτής της παραγράφου προκύπτουν από απάντηση του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων σε αίτημα παροχής στοιχείων.

[56] Άρθρο 48 του Ν. 4647/2019 (ΦΕΚ Α' 204/16.12.2019) «Κατεπείγουσες ρυθμίσεις αρμοδιότητας των Υπουργείων Υγείας, Εσωτερικών, Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων και άλλες διατάξεις».

Σταθμοί Ολοκληρωμένης Φροντίδας δέχονται παιδιά και νήπια με αναπηρία[57]. Η διάταξη θέτει ένα «επικίνδυνο» προηγούμενο μετακυλίοντας το κόστος υποστήριξης στην οικογένεια και μη ένταξής του στον εκπαιδευτικό προϋπολογισμό, ενώ επιβαρύνει περαιτέρω τους ήδη επιβαρυμένους οικογενειακούς προϋπολογισμούς των νοικοκυριών με αναπηρία.

Άλλη εξέλιξη που έλαβε χώρα το 2019 αφορά την προσβασιμότητα των σχολικών μονάδων[58]. Στο πλαίσιο του προγράμματος Φιλόδημος ΙΙ[59] το Υπουργείο Εσωτερικών δημοσίευσε πρόσκληση χρηματοδότησης τον Απρίλιο του 2019 για την κατασκευή και τοποθέτηση ραμπών και χώρων υγιεινής για άτομα με αναπηρία στις σχολικές μονάδες των δήμων την χώρας. Ο συνολικός προϋπολογισμός ανερχόταν σε 35.000.000€.

Επίσης, από το σχολικό έτος 2018-19, οι κάτοχοι απολυτηρίου και πτυχίου λυκείου του Ενιαίου Ειδικού Επαγγελματικού Γυμνασίου -Λυκείου εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης έχουν δικαίωμα εγγραφής στο «Μεταλυκειακό έτος-τάξη μαθητείας». Στο πλαίσιο του Μεταλυκειακού Έτους-Τάξης μαθητείας, οι μαθητές

---

[57] www.esamea.gr/pressoffice/press-releases/4472-aparadekti-diataxi-gia-synodo-paidion-stoys-paidikoys-apo-tin-tsepi-ton-gonion

[58] Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Α' έτους – 2017, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), σελ. 28.

[59] pros29878-18042019.pdf (ypes.gr)

παρακολουθούν: α) εργαστηριακό μάθημα ειδικότητας σε ΕΠΑ.Λ. και β) πρόγραμμα εκπαίδευσης στον χώρο εργασίας διάρκειας 28 ωρών την εβδομάδα.

Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες στις Τελικές Παρατηρήσεις της για το άρθρο 24 της Σύμβασης εξέφρασε την ανησυχία της για την έλλειψη ολοκληρωμένης και σαφούς νομοθεσίας, στρατηγικής ή πόρων για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση, την έλλειψη προσβάσιμου περιβάλλοντος στα σχολεία και στα πανεπιστήμια, την περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία Ρομά, προσφύγων, αιτούντων άσυλο και μεταναστών και την έλλειψη στοιχείων για τα κονδύλια που διατίθενται για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση στα γενικά σχολεία και τα ιδρύματα ανώτερης εκπαίδευσης, καθώς και για τα πρωτόκολλα σε σχέση με εξατομικευμένα εκπαιδευτικά πλάνα και για τεχνολογίες και μέσα επικοινωνίας που διασφαλίζουν την πρόσβαση σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης. Συνιστά:

- την υιοθέτηση και εφαρμογή στρατηγικής για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα,
- τη διασφάλιση της προσβασιμότητας των σχολικών και πανεπιστημιακών περιβαλλόντων,
- την άμεση πρόσβαση στην τυπική εκπαίδευση για όλα τα παιδιά με αναπηρία πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο και μετανάστες με αναπηρία και για τα παιδιά Ρομά με αναπηρία,

- τη διάθεση επαρκών πόρων και εκπαιδευμένου προσωπικού για την αποτελεσματική συμπεριληπτική εκπαίδευση,
- την ενσωμάτωση της συμπεριληπτικής επαγγελματικής εκπαίδευσης στα προγράμματα σπουδών ανώτερης εκπαίδευσης για μελλοντικούς εκπαιδευτικούς και στα προγράμματα κατάρτισης διδακτικού προσωπικού.

Οι εξελίξεις το 2019 δεν επιφέρουν συστημική βελτίωση στα χρόνια προβλήματα που σχετίζονται με την οργάνωση, τους πόρους, το ανθρώπινο δυναμικό, τα προγράμματα και τις μεθόδους διδασκαλίας, το εκπαιδευτικό υλικό, τις αντιλήψεις και τις πρακτικές στην εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία και τη θέσπιση ενός λειτουργικού πλαισίου συνεκπαίδευσης. Διαχρονικά ζητήματα που είχαν εντοπιστεί ήδη από την Έκθεση του 2017 παραμένουν αμετάβλητα.

2.6 Εργασία και Απασχόληση

2.6.1 Η κατάσταση στην Ελλάδα

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, η ελληνική αγορά εργασίας δεν είναι ιδιαίτερα ανοιχτή ή φιλική στα άτομα με αναπηρία. Ως εκ τούτου, καταγράφεται σημαντικό χάσμα απασχόλησης των ατόμων με σοβαρή αναπηρία, υψηλό ποσοστό ανεργίας των νέων με σοβαρή αναπηρία, η έλλειψη εργασιακής εμπειρίας στους νέους με σοβαρή αναπηρία, η δυσμενέστερη θέση των

γυναικών με σοβαρή αναπηρία αλλά και ο υψηλός δείκτης ανεργίας των ατόμων με αναπηρία γενικότερα[60]. Παρά το γεγονός ότι στοιχεία και ποιοτικές αναλύσεις δεν είναι διαθέσιμες για το 2019, η συνολική εικόνα δεν φαίνεται να έχει μεταβληθεί σημαντικά. Χωρίς λύση παραμένουν τα εμπόδια πρόσβασης στην αγορά εργασίας με κυριότερο αυτό των εύλογων προσαρμογών. Χωρίς στοιχεία εφαρμογής παραμένουν το πρόγραμμα ενίσχυσης εργοδοτών του ΟΑΕΔ και οι πρωτοβουλίες για την απασχόληση ατόμων με αναπηρία στην κοινωνική οικονομία.

Σε επίπεδο νομοθετικών εξελίξεων ο ν.4590/2019 «Ενδυνάμωση του ΑΣΕΠ και αναβάθμιση της δημόσιας διοίκησης και άλλες διατάξεις» προβλέπει πως τα άτομα με κώφωση ή βαρηκοΐα με ποσοστό αναπηρίας 50% τουλάχιστον τα οποία κατέχουν βεβαίωση επάρκειας της ελληνικής νοηματικής γλώσσας απαλλάσσονται από την υποχρέωση απόδειξης γνώσης ξένης γλώσσας για το διορισμό ή την πρόσληψή τους (άρθρο 62), αν η γνώση ξένης γλώσσας δεν είναι απαιτούμενο τυπικό προσόν για τη θέση. Επίσης με τον Νόμο 4589/2019 η αναπηρία υποψηφίων εκπαιδευτικών μοριοδοτείται εφόσον δεν οφείλεται σε ψυχικές παθήσεις. Μοριοδοτείται και η αναπηρία 50% και άνω του υποψηφίου ή του/της συζύγου ή τέκνου.

Η εικόνα για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην εργασία έχει ουσιαστικά πολύ λίγο βελτιωθεί. Η Επιτροπή για

[60] 2ο Δελτίο Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ. «Δείκτες απασχόλησης και πληθυσμός με αναπηρία-Μέρος Α'».

τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες συνιστά την λήψη μέτρων για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία, και ειδικά των γυναικών με αναπηρία, στην ανοιχτή αγορά εργασίας, την εξατομικευμένη στήριξη στον χώρο εργασίας, την προώθηση της ίσης πρόσβασης στην εργασία και τη συμπερίληψη της διάστασης της αναπηρίας σε όλες τις πολιτικές, μέτρα και προγράμματα για την απασχόληση.

2.7 Συμμετοχή στον πολιτισμό, στον αθλητισμό και την ψυχαγωγία

Τα συμπεράσματα του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Ιούνιο του 2019 περιέλαβαν ειδική μνεία για την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στον αθλητισμό[61]. Συγκεκριμένα, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης προέτρεψε τα κράτη μέλη της ΕΕ να διευκολύνουν και να προωθήσουν τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε αθλητικές δραστηριότητες μέσα από εκστρατείες ευαισθητοποίησης, προγράμματα κατάρτισης, πρόσβαση όλων σε αθλητικές υποδομές, προγράμματα και ανταλλαγή ορθών πρακτικών[62].

---

[61] Συμπεράσματα του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των αντιπροσώπων των κρατών μελών, συνερχόμενων στο πλαίσιο του Συμβουλίου, σχετικά με την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στον αθλητισμό (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XG0607(03)&from=SL)

[62] Ό.π.

2.7.1 Η κατάσταση στην Ελλάδα

Στον τομέα του πολιτισμού, του αθλητισμού και της ψυχαγωγίας δεν καταγράφονται οριζόντιες εξελίξεις για το 2019, ενώ παραμένουν τα προβλήματα προσβασιμότητας που έχουν καταγραφεί.

Στο πλαίσιο του Κατασκηνωτικού Προγράμματος 2019, ανακοινώθηκε η λειτουργία 15 κατασκηνώσεων για την φιλοξενία παιδιών ηλικίας 6 - 16 ετών, ατόμων με αναπηρία, ηλικιωμένων και οικογενειών. Το 2019 προγραμματίστηκε η φιλοξενία 12.080 ατόμων εκ των οποίων το ¼ περίπου αφορούσε δικαιούχους με αναπηρία (3.540 άτομα)[63].

Η συνολική εικόνα στον τομέα της αναψυχής, του πολιτισμού και του αθλητισμού δεν δείχνει θεαματική βελτίωση σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια και απέχει σημαντικά από τον ανοιχτό πολιτιστικό και αθλητικό χώρο που αποτελεί το όραμα του άρθρου 30 της Σύμβασης. Στο πνεύμα αυτό, η Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες στις τελικές παρατηρήσεις της συνιστά:

- την προώθηση συμπεριληπτικών και προσβάσιμων εγκαταστάσεων αναψυχής, ελεύθερου χρόνου και αθλητικών δραστηριοτήτων,
- την υιοθέτηση μέτρων για την αποτελεσματική υλοποίηση της νομοθεσίας της ΕΕ για τη Διευκόλυνση της πρόσβασης σε δημοσιευμένα

[63] www.insider.gr/tax-labour/111519/dorean-kataskinosi-gia-paidia-amea-kai-ilikiomenoys-programma-toy-2019

έργα για τα άτομα τυφλά, μειωμένη όραση ή με πρόβλημα ανάγνωσης εντύπων με άλλο τρόπο.

2.8 Φυσική και ηλεκτρονική προσβασιμότητα

Ο τομέας της προσβασιμότητας καταγράφει σημαντικές εξελίξεις το 2019 με την ψήφιση, τον Απρίλιο του 2019, από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο της Ευρωπαϊκής Πράξης Προσβασιμότητας[64]. Η Οδηγία θέτει απαιτήσεις προσβασιμότητας για τα άτομα με αναπηρία σε προϊόντα και υπηρεσίες, όπως υπολογιστές, smartphone, εφαρμογές για κινητά, τηλεοράσεις, ATM και υπηρεσίες τραπεζών, ιστότοπους ηλεκτρονικού εμπορίου και του αριθμού έκτακτης ανάγκης 112. Η Οδηγία θεωρείται ως ένα σημαντικό νομοθετικό εργαλείο στην προσπάθεια να γίνει η ΕΕ πλήρως προσβάσιμη στα άτομα με αναπηρία. Παραμένει ωστόσο ελλιπές βήμα καθώς το περιεχόμενό της δεν καλύπτει την προσβασιμότητα στο δομημένο περιβάλλον και στα μεταφορικά μέσα. Παράλληλα, το πεδίο των υπηρεσιών και προϊόντων που ρυθμίζει είναι αρκετά στενό εξαιρώντας την υγειονομική περίθαλψη, την εκπαίδευση, τις μεταφορές, τη στέγαση και τις οικιακές συσκευές[65].

---

[64] Οδηγία (ΕΕ) 2019/882 σχετικά με τις απαιτήσεις προσβασιμότητας προϊόντων και υπηρεσιών (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L0882&from=EN)

[65] www.edf-feph.org/newsroom-news-our-analysis-european-accessibility-act

Στην έκθεση «Δημοκρατία, Ψηφιακή Προσβασιμότητα και Ευρωπαϊκή Ένωση», που εκπόνησε το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία (EDF) σε συνεργασία με το Siteimprove, ερευνήθηκε η προσβασιμότητα των επίσημων ιστοσελίδων των εθνικών κοινοβουλίων και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τα αποτελέσματα της να είναι απογοητευτικά αφού μόνο 3 κράτη μέλη έλαβαν ικανοποιητική βαθμολογία ως προς την προσβασιμότητα τους με την Ελλάδα να συγκαταλέγεται σε ένα από αυτά τα τρία κράτη μέλη[66].

Επίσης, ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής ασχολήθηκε το 2019 με καταγγελία σχετικά με μη προσβάσιμες ιστοσελίδες, διαδικτυακά τεστ και λογισμικά. Στην απόφασή του, ο Διαμεσολαβητής διατύπωσε συστάσεις για εκπαίδευση στην προσβασιμότητα ιστοτόπων για όλα τα μέλη του προσωπικού της Επιτροπής με σχετικές αρμοδιότητες, συμμόρφωση της Επιτροπής με τις απαιτήσεις της Οδηγίας 2016/2102/ΕΕ, σχέδιο δράσης για την προσβασιμότητα, παροχή βασικής πληροφόρησης σε προσβάσιμη μορφή και πλάνο συμμόρφωσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τα Web Content Accessibility Guidelines 2.1[67]. Ένα ακόμα σημείο αναφοράς για το 2019 αποτελεί η δημοσίευση του Ευρωπαϊκού Προτύπου EN 17161:2019 που καθορίζει τις υποχρεωτικές απαιτήσεις που πρέπει να πληρούν οι

[66] www.edf-feph.org/european-parliament-worst-in-class-on-digital-accessibility

[67] www.edf-feph.org/newsroom-news-accessibility-eu-websites-commission-needs-do-more

οργανισμοί και φορείς που σχεδιάζουν, να αναπτύσσουν και παρέχουν προσβάσιμα προϊόντα, αγαθά και υπηρεσίες[68].

2.8.1 Η κατάσταση στην Ελλάδα

Προσβασιμότητα φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος

Σε ό,τι αφορά την προσβασιμότητα του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, σημαντική εξέλιξη το 2019 αποτέλεσε η επεξεργασία Εγχειριδίου Τεχνικών Οδηγιών Προσαρμογής των Υφιστάμενων κτιρίων[69]. Το εγχειρίδιο παρέχει κατευθύνσεις ώστε υφιστάμενα κτίρια ή χώροι να καταστούν προσβάσιμα σε άτομα με αναπηρία και εμποδιζόμενα άτομα. Η επεξεργασία των Οδηγιών έγινε από την Επιτροπή Προσβασιμότητας του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (Υ.Π.ΕΝ.) με συμμετοχή εκπροσώπων της Ε.Σ.Α.μεΑ. Προτάθηκαν μέτρα εναλλακτικής εξυπηρέτησης όταν προκαλείται δυσανάλογη οικονομική επιβάρυνση για τους υπόχρεους κατόπιν απόφασης της Περιφερειακής Επιτροπής Προσβασιμότητας.

Δεν προχώρησε το 2019 η συγκρότηση των Περιφερειακών Επιτροπών Προσβασιμότητας (άρθρο 18 του ν. 4495/2017). Ωστόσο ρυθμίστηκε ότι μέχρι τη συγκρότηση των Περιφερειακών Επιτροπών τις αρμοδιότητές τους ασκεί η Κεντρική Επιτροπή Προσβασιμότητας (άρθρο 19 του

---

[68] www.edf-feph.org/newsroom-news-first-ever-european-standard-design-all

[69] ΥΠΕΝ/ΔΕΣΕΔΠ/43729/460/11.5.2020, ΦΕΚ 2998/Β/2020

ν.4495/2017)[70]. Επίσης, το 2019, λειτούργησε στη Διεύθυνση Εφαρμογής Σχεδιασμού και Ελέγχου Δομημένου Περιβάλλοντος του ΥΠΕΝ, Help Desk που παρείχε τεχνική βοήθεια για την προσβασιμότητα κτιρίων και κοινόχρηστων χώρων.

Τέλος, το 2019, με συνεργασία της Γενικής Γραμματείας Χωρικού Σχεδιασμού και Αστικού Περιβάλλοντος, έγινε επεξεργασία Τεχνικών Οδηγιών για τη δημιουργία προσωρινών διαδρομών κίνησης πεζών, ποδηλάτου και δημιουργία περιοχών ή δρόμων ήπιας κυκλοφορίας για προστασία σε άτομα με αναπηρία και εμποδιζόμενα άτομα[71].

Θετικές εξελίξεις σε θέματα προσβασιμότητας καταγράφηκαν και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και ειδικά στην πόλη της Λάρισας αναφέρθηκε σημαντική πρόοδος στην εφαρμογή του σχεδίου βιώσιμης αστικής κινητικότητας[72] που είχε ξεκινήσει το 2018 με δράσεις προσβασιμότητας του αστικού ιστού, των συγκοινωνιών, των ιστοσελίδων. Αντίστοιχα σχέδια βρίσκονται σε διαδικασία εκπόνησης ή υλοποίησης και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας. Αναφέρθηκαν επίσης δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σχετικά με την προσβασιμότητα σε αρκετές πόλεις και περιφέρειες της χώρας. Παρά τις θετικές εξελίξεις επισημάνθηκε ωστόσο από

---

[70] Εγκύκλιος ΥΠΕΝ/ΔΕΣΕΔΠ/43729/460/11.5.2020

[71] Βλ. ΥΠΕΝ/ΔΜΕΑΑΠ/57298/225/19.6.2020, ΦΕΚ 2448Β'

[72] Δήμος Λαρισσαίων, Μελέτη Αστικής Κινητικότητας για τον Δήμο Λαρισσαίων, https://cutt.ly/H04Ti5h (larissa-dimos.gr)

τους εκπροσώπους του αναπηρικού κινήματος η μεγάλη γεωγραφική διαφοροποίηση στις παρεμβάσεις προσβασιμότητας ιδίως μεταξύ των ηπειρωτικών και των νησιωτικών περιοχών της χώρας, με τις τελευταίες να υστερούν σημαντικά. Δεύτερο οριζόντιο πρόβλημα αποτελεί η έλλειψη διασύνδεσης των επιμέρους έργων ή παρεμβάσεων προσβασιμότητας μεταξύ τους.

Προσβασιμότητα διοικητικής επικοινωνίας

Τον Ιούλιο του 2019 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έστειλε προειδοποιητική επιστολή στην Ελλάδα γιατί δεν εφάρμοσε αποτελεσματικά τους κανόνες σχετικά με τον αριθμό έκτακτης ανάγκης 112 (Οδηγία 2002/22/ΕΚ) εξασφαλίζοντας ισοδύναμη πρόσβαση για τους χρήστες με αναπηρία[73].

Προσβασιμότητα ψηφιακού χώρου και επικοινωνίας

Σε ό,τι αφορά την προσβασιμότητα ψηφιακού χώρου και επικοινωνίας, το 2019 ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Νόμο 4591/2019[74] για την προσβασιμότητα των ιστότοπων και των εφαρμογών για φορητές συσκευές των οργανισμών του δημόσιου τομέα. Με τον ν.4591/2019 συστάθηκε το Μητρώο Δημόσιων Ιστότοπων και Εφαρμογών (ΜΗ.Δ.ΙΣ.ΕΦ.) των φορέων του δημοσίου, όπου εντάσσονται οι ιστότοποι και οι εφαρμογές για φορητές συσκευές

[73] www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/oikonomia/ee-pou-paraviazi-tin-evropaiki-nomothesia-i-ellada

[74] ΦΕΚ 19/Α/12.02.2019) η Οδηγία ΕΕ/2016/2102

οργανισμών του δημόσιου τομέα ύστερα από γνώμη της Ε.Σ.Α.μεΑ.

Προσβασιμότητα μέσων και υποδομών μαζικής μεταφοράς

Σε ό,τι αφορά την προσβασιμότητα μέσων και υποδομών μαζικής μεταφοράς, το δελτίο μετακίνησης σε άτομα με αναπηρία για το 2019 προβλέπει δωρεάν μετακίνηση στις αστικές συγκοινωνίες και 50% έκπτωση στα υπεραστικά ΚΤΕΛ για άτομα με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67%. Το δικαίωμα παρέχεται σε όσους διαμένουν μόνιμα στην Περιφέρεια Αττικής, στην Περιφερειακή Ενότητα Θεσσαλονίκης καθώς και στις λοιπές Περιφερειακές Ενότητες της χώρας. Οι ολικά τυφλοί (ν.958/1979, Α΄191) λαμβάνουν δελτίο μετακίνησης ανεξάρτητα από το όριο εισοδήματός τους.

Σε τοπικό επίπεδο, γεγονός είναι η μεγάλη διαφοροποίηση στην προσβασιμότητα των μέσων μαζικής μεταφοράς σε διαφορετικά σημεία της χώρας. Εκπρόσωποι του αναπηρικού κινήματος ανέφεραν ότι σε ορισμένες περιοχές οι αστικές συγκοινωνίες είναι σχεδόν πλήρως προσβάσιμες, ενώ σε άλλες ισχύει το ακριβώς αντίθετο, με τις νησιωτικές περιοχές να είναι ιδιαιτέρως αφιλόξενες παρά την τουριστική τους κίνηση.

Επιβατηγά πλοία

Σε ό,τι αφορά την προσβασιμότητα των επιβατηγών πλοίων, το Υπουργείο Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής εξέδωσε εγκύκλιο για την υποχρέωση εφοδιασμού καθίσματος

φορείου στα επιβατηγά πλοία για τη μετακίνηση ατόμων με αναπηρία[75]. Ωστόσο, εκπρόσωποι του αναπηρικού κινήματος επισήμαναν ότι προβλήματα προσβασιμότητας σε πλοία ανοικτού τύπου παραμένουν ανεπίλυτα και τα άτομα με αναπηρία «καθηλώνονται» στα αυτοκίνητά τους, καθώς δεν υπάρχει δυνατότητα πρόσβασής τους στο κατάστρωμα.

Υπηρεσίες διευκόλυνσης της κινητικότητας

Δεν καταγράφηκαν εξελίξεις σχετικές με υπηρεσίες διευκόλυνσης της κινητικότητας των ατόμων με αναπηρία.

Συμπερασματικά, η προσβασιμότητα αποτελεί έναν τομέα όπου ναι μεν καταγράφονται εξελίξεις, οι οποίες, ωστόσο, παραμένουν αποσπασματικές και ασυντόνιστες. Η κατοχύρωση στον ν.4488/2017 καινοτόμων οριζόντιων υποχρεώσεων για τον καθολικό σχεδιασμό διοικητικών προϊόντων, περιβαλλόντων και υπηρεσιών, της υποχρέωσης των διοικητικών οργάνων να διασφαλίζουν την πρόσβαση στο φυσικό, δομημένο και ηλεκτρονικό περιβάλλον και της υποχρέωσης των διοικητικών οργάνων να παρέχουν πρόσφορα μέσα επικοινωνίας και πρόσβαση στην πληροφόρηση κατά τις συναλλαγές με άτομα με αναπηρία δεν εξειδικεύτηκαν περαιτέρω ούτε εντοπίστηκαν στοιχεία σχετικά με την εφαρμογή τους. Τα παραπάνω δεν διέφυγαν της προσοχής της Επιτροπής για τα Δικαιώματα των Ατόμων

[75] www.nomotelia.gr/photos/File/23681-19.pdf

με Αναπηρία η οποία στις συστάσεις της αναφέρθηκε στην ανάγκη:

- ολοκληρωμένου εθνικού σχεδίου δράσης και μακροπρόθεσμης στρατηγικής για την προσβασιμότητα,
- μέτρων για την προσβασιμότητα του δομημένου περιβάλλοντος, των αγαθών και υπηρεσιών, και ιδίως του συστήματος μεταφορών στις αστικές και αγροτικές περιοχές, και στα δημόσια μέσα ενημέρωσης και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης,
- της κατάρτισης μηχανικών, αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων στα προβλήματα προσβασιμότητας που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία.

2.9 Στάσεις και αντιλήψεις για την αναπηρία

Τον Μάιο του 2019 πραγματοποιήθηκε ειδική έρευνα του Ευρωβαρόμετρου για τις διακρίσεις στην Ε.Ε.[76] Η έρευνα εξέτασε τις αντιλήψεις των ευρωπαίων πολιτών σχετικά με τις διακρίσεις, τις στάσεις τους απέναντι σε κοινωνικές ομάδες σε κίνδυνο διακρίσεων, τις προσωπικές εμπειρίες διάκρισης, τις αντιλήψεις σχετικά με τις ίσες ευκαιρίες στην

[76] Η έρευνα είναι διαθέσιμη στο: https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251.

απασχόληση καθώς και σχετικά με τα μέτρα και τις πολιτικές καταπολέμησης των διακρίσεων.

Η έρευνα καταγράφει μια διαχρονική και σταθερή βελτίωση των στάσεων των πολιτών απέναντι σε όλες τις ομάδες που αντιμετωπίζουν διακρίσεις, και στα άτομα με αναπηρία. Η έρευνα δείχνει αυτή τη γενική θετική τάση σε ευρωπαϊκό επίπεδο χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ των επιμέρους κρατών μελών. Ενδεικτικά, στην Μ. Βρετανία, στην Ολλανδία, στη Σουηδία, στην Ισπανία και στην Ιρλανδία οι πολίτες αισθάνονται περισσότερο άνετα με ομάδες σε κίνδυνο διάκρισης ενώ η αντίθετη τάση καταγράφεται στη Βουλγαρία, στην Ουγγαρία, στη Λιθουανία και στη Λετονία.

Στην Ελλάδα, όπως και στην Ε.Ε., καταγράφεται θετική μεταβολή των αντιλήψεων και των στάσεων των πολιτών απέναντι στα άτομα με αναπηρία. Παρά ταύτα, παρουσιάζεται μια αντιφατική στάση καθώς ενώ από τη μια διαπιστώνεται αποδοχή των αρχών της ισότητας, της δικαιοσύνης και της ανεκτικότητας, οι οποίες ενσωματώνονται τουλάχιστον στο επίπεδο των έκδηλων αντιλήψεων για τα άτομα με αναπηρία, από την άλλη αναδύονται σε μεγάλο τμήμα του πληθυσμού φοβικές και συντηρητικές στάσεις που συνδέονται με εμμένοντα αρνητικά στερεότυπα για την αναπηρία. Επίσης, στη χώρα μας, σε αντίθεση με την Ε.Ε., οι πολίτες, σε πλειοψηφικό ποσοστό, αντιλαμβάνονται σήμερα ως εκτεταμένες τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας και μάλιστα, η αίσθηση αυτή δεν φαίνεται να έχει καμφθεί σημαντικά κατά

το διάστημα 2006-2019. Τα βασικά ευρήματα για την Ελλάδα συνοψίζονται στα παρακάτω[77]:

- 53% πιστεύει ότι οι διακρίσεις λόγω αναπηρίας είναι διαδεδομένες στη χώρα (Ε.Ε.: 44%).
- 46% αναφέρει ότι έχει κοινωνικές συναναστροφές με άτομα με αναπηρία (63% στην Ε.Ε.). 82% των ερωτηθέντων αισθάνεται «άνετα» με την ιδέα ενός ατόμου με αναπηρία στο ανώτατο πολιτικό αξίωμα της χώρας, και 89% νιώθει «άνετα» με το ενδεχόμενο να έχει συνάδελφο με αναπηρία.
- 47% των ερωτηθέντων, ποσοστό σημαντικά χαμηλότερο από το ευρωπαϊκό, νιώθει «άνετα» στην ιδέα ότι ένα παιδί τους συνάπτει δεσμό με άτομο με αναπηρία.
- 7% αναφέρει ότι έχει αντιμετωπίσει τους τελευταίους 12 μήνες διάκριση ανεξαρτήτως αιτίας (Ε.Ε.:17%).
- 51% θεωρεί ότι η αναπηρία στην Ελλάδα είναι δυνητικό μειονέκτημα για έναν υποψήφιο εργαζόμενο (Ε.Ε.: 41%) ενώ το 57% πιστεύει ότι στο εργασιακό περιβάλλον «γίνονται αρκετά» για να προωθηθεί η διαφορετικότητα λόγω αναπηρίας. Το ποσοστό έχει αυξηθεί κατά 20 μονάδες μεταξύ 2015 και 2019.

[77] www.paratiritirioanapirias.gr/el/results/publications/46/eyrwbarometro-gia-tis-diakriseis-sthn-ee-faneres-kai-kryfes-antilhpseis-gia-thn-anaphria-sthn-ellhnikh-koinh-gnwmh

- 35% κρίνει αναποτελεσματικές τις δημόσιες πολιτικές καταπολέμησης των διακρίσεων.

Σε επίπεδο ατομικής δράσης για την άρση των διακρίσεων οι Έλληνες εμφανίζουν ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά στην Ε.Ε. Χαμηλά βρίσκεται η «συμμετοχή σε οργάνωση/εκστρατεία για την καταπολέμηση των διακρίσεων» και η «τοποθέτηση σε ζητήματα διάκρισης στον χώρο εργασίας». Η ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας στα σχολικά μαθήματα και το εκπαιδευτικό υλικό καταλαμβάνει τα μεγαλύτερα ποσοστά θετικών στάσεων των ερωτηθέντων, με το 93% του εθνικού δείγματος να συμφωνεί με την ένταξη πληροφοριών για την αναπηρία στα σχολεία.

2.10 Πολιτική συμμετοχή και συμμετοχή στην κοινωνική ζωή

Το 2019 ήταν έτος εκλογών και δίνει την ευκαιρία αξιολόγησης των εξελίξεων στον τομέα της πολιτικής συμμετοχής. Πιο συγκεκριμένα, εκλογικές διαδικασίες έλαβαν χώρα σε ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Η συμμετοχή στις εκλογικές διαδικασίες ήταν σχετικά υψηλή (στις Ευρωεκλογές ξεπέρασε το 50%)[78] αλλά δεν υπάρχουν στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των ατόμων με αναπηρία που μετείχαν στις εκλογικές διαδικασίες. Ιδιαίτερα

[78] www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2019/post-election-survey-2019-complete-results/executive-summary/el-post-election-survey-2019-executive-summary.pdf

θετική εξέλιξη από την οπτική της πολιτικής συμμετοχής ήταν το γεγονός ότι στις Ευρωεκλογές υπήρχαν αρκετοί υποψήφιοι/ες με αναπηρία.

Σε ό,τι αφορά τις εθνικές εκλογικές διαδικασίες, τα εμπόδια που καταγράφηκαν σε προηγούμενες εκθέσεις δεν φαίνεται να μεταβλήθηκαν σημαντικά το 2019. Ειδικότερα, τα προεκλογικά προγράμματα των πολιτικών κομμάτων και το έντυπο εκλογικό υλικό δεν ήταν διαθέσιμο σε προσβάσιμες μορφές, στις πολιτικές συζητήσεις και συνεντεύξεις εκπροσώπων των πολιτικών κομμάτων δεν υπήρχε διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα ή υποτιτλισμός ενώ δεν έλλειψαν οι αναφορές σχετικά με εμπόδια προσβασιμότητας στα εκλογικά κέντρα αλλά και έλλειψη εναλλακτικών λύσεων για την άσκηση του δικαιώματος ψήφου για άτομα που ζουν σε ιδρύματα και δεν μπορούν να μεταφερθούν σε προσβάσιμα εκλογικά κέντρα[79]. Οι Εγκύκλιοι για τη διευκόλυνση της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος[80] αφορούν πρωτίστως άτομα με σωματικές/κινητικές αναπηρίες, χωρίς πρόβλεψη για την υποστήριξη και διευκόλυνση τυφλών ή μερικώς βλεπόντων, κωφών ή βαρήκοων καθώς και ατόμων με νοητική αναπηρία[81].

---

[79] www.esamea.gr/our-actions/ydmhd/4388-epistolgi-gia-ti-diasfalisi-toy-dikaiomatos-psifoy-se-ola-ta-atoma-me-anapiria

[80] www.ypes.gr/wp-content/uploads/2019/04/egk27782-12042019.pdf, www.ypes.gr/wp-content/uploads/2019/07/egk67-25062019.pdf

[81] www.paratiritirioanapirias.gr/storage/app/uploads/public/5f8/6ee/077/5f86ee077f2ff500012222.pdf

Εκπρόσωποι του αναπηρικού κινήματος ανέφεραν ότι ακόμη και η προσβασιμότητα των εκλογικών κέντρων δεν είναι πλήρως διασφαλισμένη.

Μια ιδιαίτερη εξέλιξη καταγράφεται το 2019 με την τροποποίηση της ηλικίας ψήφου και τη θέσπιση νέου ηλικιακού ορίου για την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος[82]. Αυτό σημαίνει ότι μπορούσαν να συμμετέχουν για πρώτη φορά στις εκλογικές διαδικασίες ανήλικοι που είχαν συμπληρώσει το 17ο έτος της ηλικίας τους. Στην πράξη αυτό είχε την εξής παράλογη συνέπεια: ότι ένα άτομο με νοητική ή ψυχική αναπηρία που έχει συμπληρώσει το 17ο έτος της ηλικίας του μπορούσε να ασκήσει το εκλογικό του δικαίωμα, ενώ με τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας του και με τη θέση σε καθεστώς πλήρους στερητικής δικαστικής συμπαράστασης θα στερείτο δικαίωμα αυτό ολοσχερώς. Η ρύθμιση αυτή εισήγαγε μια σημαντική ανισότητα σε βάρος των ενήλικων με αναπηρία[83].

Θεμελιώδες ωστόσο παραμένει το πρόβλημα της αυτόματης στέρησης του δικαιώματος του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι για άτομα που τίθενται σε καθεστώς πλήρους στερητικής δικαστικής συμπαράστασης.

Ανησυχίες αναφορικά με την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία καταγράφηκαν και στις Τελικές Παρατηρήσεις και Συστάσεις της Επιτροπής των

---

[82] www.e-nomothesia.gr/kat-bouli-bouleutes/nomos-4406-2016.html

[83] Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας, Ετήσια Έκθεση 2020

ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες με έμφαση στη στέρηση του δικαιώματος ψήφου από τα άτομα με νοητικές ή ψυχοκοινωνικές αναπηρίες που τελούν υπό δικαστική συμπαράσταση. Η Επιτροπή αναφέρθηκε και στην έλλειψη προσβασιμότητας στις εκλογικές διαδικασίες, τις εγκαταστάσεις και το εκλογικό υλικό και πρότεινε την αναμόρφωση της νομοθεσίας ώστε να διασφαλιστεί η πλήρης και αποτελεσματική συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην πολιτική και στη δημόσια ζωή, η άσκηση του δικαιώματος ψήφου και η προσβασιμότητα των εκλογικών διαδικασιών.

3. Ειδικό θέμα: ικανότητα για δικαιοπραξία και συμμετοχή στις πολιτικές και εκλογικές διαδικασίες – διεθνείς εξελίξεις

Το άρθρο 29 της Σύμβασης απαιτεί από τα συμβαλλόμενα κράτη να «εξασφαλίσουν ότι τα άτομα με αναπηρία μπορούν να συμμετέχουν αποτελεσματικά και πλήρως στον πολιτικό και δημόσιο βίο σε ίση βάση με τους άλλους, άμεσα ή μέσω εκπροσώπων που έχουν επιλέξει με ελεύθερη βούληση, συμπεριλαβανομένου του δικαιώματος και της δυνατότητας των ατόμων με αναπηρία να εκλέγουν [...]» και περιλαμβάνει σειρά μέτρων για την επίτευξη του στόχου αυτού μεταξύ άλλων:

- «εξασφαλίζοντας ότι οι εκλογικές διαδικασίες, οι εγκαταστάσεις και τα υλικά είναι κατάλληλα, προσβάσιμα, ευκολονόητα και εύχρηστα,
- προστατεύοντας το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να ψηφίζουν με μυστική ψήφο [...] χωρίς εκφοβισμό, [...]»
- [...] με το να επιτρέπεται η βοήθεια στην ψήφο από ένα άτομο δικής τους επιλογής».

Όμως, όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενες εκθέσεις, τα άτομα με αναπηρία εξακολουθούν να υφίστανται σημαντικές νομικές και πρακτικές προκλήσεις στην άσκηση του

δικαιώματος πολιτικής συμμετοχής[84]. Περίπου 800.000 πολίτες από 16 κράτη μέλη της Ε.Ε. στερήθηκαν, λόγω εθνικών κανόνων, το δικαίωμα συμμετοχής στις ευρωεκλογές εξαιτίας της αναπηρίας τους ή λόγω προβλημάτων ψυχικής υγείας[85]. Τα νομικά αυτά εμπόδια προκύπτουν σε μεγάλο βαθμό από την σύνδεση του δικαιώματος ψήφου με την ικανότητα δικαιοπραξίας. Μελέτη του Οργανισμού για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα εκτιμά ότι τουλάχιστον 264.000 άτομα στην Ευρώπη ζουν υπό καθεστώς πλήρους κηδεμονίας/επιτροπείας και ενδέχεται να στερούνται το δικαίωμα ψήφου[86].

Τα τελευταία χρόνια καταγράφονται σημαντικές μεταρρυθμίσεις που αποσυνδέουν το δικαίωμα ψήφου με την ικανότητα δικαιοπραξίας. Μια συνολική εκτίμηση των μεταρρυθμίσεων στην Ευρώπη δείχνει δυο βασικές τάσεις:

- *Τη μερική αποσύνδεση της στέρησης της ικανότητας δικαιοπραξίας με το δικαίωμα ψήφου*. Στην πράξη αυτό σημαίνει ότι η θέση σε συμπαράσταση δεν συνεπάγεται αυτόματα τη στέρηση του δικαιώματος ψήφου, αλλά πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο εξατομικευμένης

[84] Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Το δικαίωμα πολιτικής συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία, 2014.

[85] The real right of persons with disabilities to vote in European Parliament elections (Information report) | European Economic and Social Committee (europa.eu)

[86] https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-right-vote-ep-elections-legal-capacity_en.pdf

αξιολόγησης και απόφασης από το δικαστήριο. Η πρακτική επίπτωση είναι ότι στις χώρες όπου αυτό εφαρμόζεται (Βέλγιο, Τσεχική Δημοκρατία, Γαλλία, Ουγγαρία, Μάλτα, Ισπανία, Σλοβενία) ο αριθμός των ατόμων που στερούνται το δικαίωμα ψήφου είναι πολύ μικρός.

- *Η πλήρης αποσύνδεση του δικαιώματος ψήφου από την ικανότητα δικαιοπραξίας*. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ότι κανένα άτομο δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα του εκλέγειν (Αυστρία, Κροατία, Δανία, Φινλανδία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Κάτω Χώρες, Σλοβακία, Ισπανία και Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο) ανεξαρτήτως της αναπηρίας του.

Η στέρηση του εκλογικού δικαιώματος σε άτομα με αναπηρία αποτέλεσε επίσης αντικείμενο προσφυγής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Οι Strøbye και Rosenlind, Δανοί πολίτες, προσέφυγαν στο ΕΔΔΑ καταγγέλλοντας την στέρηση του εκλογικού τους δικαιώματος ως παραβίαση του άρθρου 3 του Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ[87]. Η απόφαση του δικαστηρίου αναμένεται τα επόμενα χρόνια.

Καταγράφονται επίσης πολλές ενδιαφέρουσες νομοθετικές εξελίξεις στο κρίσιμο αυτό ζήτημα. Ο νόμος για την υποστηριζόμενη λήψη αποφάσεων του 2015 στην Ιρλανδία θέτει ένα πλαίσιο για ενήλικες με εμποδιζόμενη ικανότητα λήψης αποφάσεων παρέχοντας διαφορετικές επιλογές

[87] STRØBYE AND ROSENLIND vs. DENMARK (coe.int)

υποστήριξης. Παράλληλα καταργείται η στέρηση του δικαιώματος ψήφου. Στη Δανία από το 2016 όλοι οι ενήλικοι πολίτες έχουν δικαίωμα ψήφου στις εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και από το 2019 και για το εθνικό κοινοβούλιο, εφόσον διατηρούν μερική δικαιοπρακτική ικανότητα. Στην Ισπανία, μετά τον οργανικό νόμο 2/2018 κανένα άτομο με αναπηρία δεν στερείται του δικαιώματος του εκλέγειν και όσοι το στερούνταν το ανακτούν αυτομάτως. Στη Γαλλία, το πρόγραμμα πλαίσιο 2019-2022 για τη μεταρρύθμιση της γαλλικής δικαιοσύνης προβλέπει, μεταξύ άλλων, την κατάργηση του άρθρου που επιτρέπει την αφαίρεση του δικαιώματος ψήφου από ενήλικες υπό δικαστική συμπαράσταση.

Η Ελλάδα περιλαμβάνεται στις χώρες όπου η νομοθεσία επιτρέπει τη στέρηση του δικαιώματος ψήφου στη βάση της αναπηρίας για άτομα που τελούν υπό δικαστική συμπαράσταση.

Συγκεκριμένα, το Σύνταγμα της Ελλάδας κατοχυρώνει το δικαίωμα όλων για συμμετοχή στην πολιτική ζωή της χώρας (άρθρο 5 παρ.1). Κατοχυρώνεται η καθολικότητα της ψηφοφορίας και ορίζονται περιοριστικά οι περιπτώσεις στις οποίες μπορεί να περιοριστεί το εκλογικό δικαίωμα, στις οποίες περιλαμβάνεται η ανικανότητα δικαιοπραξίας (άρθρο 51 παρ. 3). Κατοχυρώνονται η αρχή της αμεσότητας, της καθολικότητας και της μυστικότητας της ψηφοφορίας (άρθρο 51 παρ. 3), η αρχή της υποχρεωτικότητας (άρθρο 51 παρ. 5) και η αρχή της ελευθερίας και της γνησιότητας της

ψηφοφορίας (άρθρο 52). Το εκλογικό δικαίωμα ασκείται αυτοπροσώπως. Το δικαίωμα του εκλέγεσθαι (άρθρο 55 παρ. 1) συνδέεται με την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη, τη νόμιμη ικανότητα να εκλέγει και την συμπλήρωση ορίου ηλικίας (25ου έτους). Και στην περίπτωση αυτή υπάρχει νομικό εμπόδιο για όσους βρίσκονται σε καθεστώς πλήρους στερητικής δικαστικής συμπαράστασης.

Αξιολογώντας το θεσμικό πλαίσιο υπό το φως της Σύμβασης είναι σαφές ότι η σύνδεση του δικαιώματος του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι με την ικανότητα δικαιοπραξίας είναι ασύμβατη με τις διατάξεις της. Σε συνδυασμό με εμπειρικά στοιχεία σχετικά με την εφαρμογή του θεσμού της δικαστικής συμπαράστασης[88] που δείχνουν ότι, στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων, οδηγεί στην πλήρη αφαίρεση της δικαιοπρακτικής ικανότητας, καθίσταται σαφές ότι στην πράξη αφαιρείται το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή για ένα μεγάλο αριθμό ατόμων με αναπηρία.

Άλλο εμπόδιο στην άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν αποτελεί η περιορισμένη πρόσβαση σε βοήθεια (παρ. 3 του άρθρου 83 του Εκλογικού Κώδικα) η οποία προβλέπεται μόνο για *σωματική ανάγκη* παραβλέποντας τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία που ανήκουν σε άλλες κατηγορίες αναπηρίας αλλά και εμποδιζόμενων ατόμων. Η παροχή

[88] Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, «Μελέτη για το άρθρο 12 (Ισότητα ενώπιον του Νόμου) το άρθρο 13 (Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη) και άλλες διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία», 2012.

βοήθειας παρέχεται μόνο από τους/τις δικαστικούς αντιπροσώπους και όχι από άτομα της επιλογής του/της εκλογέα με αναπηρία. Πρόσθετα εμπόδια αφορούν την περιορισμένη προσβασιμότητα (τόσο του εκλογικού υλικού όσο και των εκλογικών τμημάτων) αλλά και συμπεριφορικά εμπόδια, καθώς δεν λείπουν οι αναφορές ότι άτομα με αναπηρία που ήταν εγγεγραμμένα στους εκλογικούς καταλόγους, συνάντησαν εμπόδια στη διαδικασία ψηφοφορίας, λόγω αυθαίρετης αμφισβήτησης της ικανότητάς τους να ασκήσουν το δικαίωμά τους από δικαστικούς αντιπροσώπους.

Για να διασφαλιστεί η συμβατότητα της ελληνικής νομοθεσίας με το άρθρο 29 της Σύμβασης πρέπει να υπάρξει:

- Η αποσύνδεση της ικανότητας δικαιοπραξίας με την άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.
- Η ρύθμιση για την παροχή βοήθειας στην άσκηση του δικαιώματος εκλέγειν με γενικό τρόπο που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες όλων όσοι χρειάζονται βοήθεια.
- Η ευχέρεια επιλογής σχετικά με το πρόσωπο που θα παρέχει υποστήριξη για την άσκηση του δικαιώματος ψήφου.
- Η πρόβλεψη για εναλλακτικούς τρόπους άσκησης του δικαιώματος ψήφου.

4. Ισότιμη Συμμετοχή στην κοινωνία: σημεία προόδου, σημεία προβληματισμού και προτάσεις αλλαγών

4.1 Πρόοδος και σημεία προβληματισμού, τάσεις και προοπτικές

Η επισκόπηση των εξελίξεων για την αναπηρία για το έτος 2019 φανερώνει μια σειρά από θετικές εξελίξεις που δρομολογούνται με αφετηρία την εξέταση της έκθεσης της Ελλάδας από την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία.

Πρώτον, σε αντίθεση με τις αποσπασματικές και χωρίς συνολικό πλάνο εξελίξεις των προηγούμενων ετών, και ως αποτέλεσμα της αξιολόγησης της Ελλάδας από την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες για την εφαρμογή της Σύμβασης, το 2019 καταγράφεται η πρώτη προσπάθεια συστηματοποίησης επιμέρους τομεακών πρωτοβουλιών για τη διαμόρφωση ενός Εθνικού Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία. Με την ενεργή συνδρομή της Ε.Σ.Α.μεΑ. και με τη θετική προδιάθεση της Ελληνικής Κυβέρνησης εκκινείται μια προσπάθεια συνολικού σχεδιασμού, θέσπισης μετρήσιμων στόχων και δημιουργίας μηχανισμών παρακολούθησης της εφαρμογής. Το γεγονός αυτό αποτελεί αναμφισβήτητα την σημαντικότερη εξέλιξη του 2019 αλλά και των τελευταίων δεκαετιών.

Δεύτερον, η αξιολόγηση της εφαρμογής της Σύμβασης από την Ελλάδα έθεσε σε κίνηση έναν εθνικό διάλογο που εστιάζει

στην «μεγάλη εικόνα» σε σχέση με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και έρχεται σε αντίθεση με τη στενή προσέγγιση των προηγούμενων ετών. Η εξέλιξη αυτή αξιολογείται ως ιδιαίτερα θετική και έχει συμβολικές αλλά και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις για την ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας στον δημόσιο βίο και στις δημόσιες πολιτικές.

Τρίτο, η διαδικασία αξιολόγησης της χώρας ενεργοποίησε μια δίχως προηγούμενο συνεργασία τόσο μεταξύ των διαφόρων κυβερνητικών οργανισμών όσο και με το αναπηρικό κίνημα και λοιπούς φορείς. Η εξέλιξη αυτή αποτελεί πολύτιμη παρακαταθήκη για το μέλλον.

Οι θετικές εξελίξεις που καταγράφηκαν δεν μεταβάλλουν ωστόσο το γεγονός της ελλιπούς παρακολούθησης της εφαρμογής των μέτρων και των πρωτοβουλιών που τίθενται σε εφαρμογή από την Πολιτεία. Ελάχιστες από τις πρωτοβουλίες που καταγράφονται σε προηγούμενες εκθέσεις βρίσκουν συνέχεια ή μπορούν να αξιολογηθούν ως προς την πορεία υλοποίησής τους.

Σε τομεακό επίπεδο, είναι λίγες οι νομοθετικές ή άλλες εξελίξεις που ξεχωρίζουν το 2019. Σε τομείς όπως η υποστηριζόμενη λήψη αποφάσεων και η πρόσβαση στη δικαιοσύνη δεν καταγράφονται εξελίξεις σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται. Στον τομέα των διακρίσεων καταγράφεται μια σταθερή αύξηση των αναφορών για διακρίσεις λόγω αναπηρίας, χωρίς όμως να συνοδεύεται από την αφαίρεση των εμποδίων που επισημαίνονται.

Οι εξελίξεις στον τομέα της αναδοχής και υιοθεσίας που έλαβαν χώρα το 2019 καταγράφονται ως θετικές για τα παιδιά με αναπηρία, παραμένουν ωστόσο σε εκκρεμότητα αρκετά

σημεία για την πλήρη εφαρμογή τους. Δεν καταγράφονται εξελίξεις στα θέματα που αφορούν τις γυναίκες με αναπηρία.

Στον τομέα της ανεξάρτητης και υποστηριζόμενης διαβίωσης, η εικόνα παραμένει ελλιπής και χωρίς σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα προηγούμενα έτη: παραμένουν κλειστές δομές, γραφειοκρατικά εμπόδια και οργανωτικοί διαχωρισμοί που παραβιάζουν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, ενώ η έλλειψη στοιχείων καθιστά την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων εξαιρετικά δύσκολη.

Στον τομέα της υγείας η έλλειψη προσβασιμότητας και συνολικής πολιτικής για την αποκατάσταση παραμένουν διαχρονικά προβλήματα χωρίς ορατά σημάδια βελτίωσης.

Αναφορικά με το βιοτικό επίπεδο, η εισοδηματική ανισότητα που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία δεν έχει μεταβληθεί. Σημαντική εξέλιξη το 2019 είναι η εξαίρεση των προνοιακών επιδομάτων από το φορολογητέο εισόδημα που αποτελεί σημείο αναφοράς για την αντιμετώπιση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Στην εκπαίδευση, εξελίξεις εντοπίζονται σε σχέση με την προσβασιμότητα των σχολικών μονάδων μέσα από ένα οριζόντιο πρόγραμμα χρηματοδότησης για την δημιουργία υποδομών για μαθητές με αναπηρία. Συνολικά, ωστόσο, όπως και τα προηγούμενα έτη, βασικές πτυχές του άρθρου 24 της Σύμβασης δεν πληρούνται στην πράξη.

Αντίστοιχα και στον τομέα της απασχόλησης, ελάχιστες εξελίξεις καταγράφονται το 2019.

Σε ότι αφορά τη συμμετοχή στον πολιτισμό, στον αθλητισμό και στην ψυχαγωγία, η συνολική εικόνα δεν δείχνει θεαματική βελτίωση σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια και απέχει ακόμη σημαντικά από το όραμα του άρθρου 30 της Σύμβασης.

Σχετικά με τη συμμετοχή στην κοινωνική και πολιτική ζωή το 2019 ήταν ένα έτος εκλογών. Ιδιαίτερα θετική εξέλιξη ήταν η παρουσία υποψηφίων με αναπηρία στις ευρωεκλογές, όπως και η εκλογή ευρωβουλευτή με αναπηρία με σημαντικό αριθμό ψήφων. Ως προς τις εθνικές εκλογικές διαδικασίες, τα εμπόδια που καταγράφηκαν σε προηγούμενες εκθέσεις[89] δεν φαίνεται να μεταβλήθηκαν σημαντικά το 2019.

Τέλος σε ό,τι αφορά τις στάσεις και αντιλήψεις για την αναπηρία, παρόλο που η Ελληνική κοινωνία φαίνεται να αποδέχεται σταδιακά την αναπηρία ως μέρος της ανθρώπινης ποικιλομορφίας, οι διακρίσεις παραμένουν εκτεταμένες όπως και αρνητικά στερεότυπα και οι προκαταλήψεις εξακολουθούν να επηρεάζουν τις στάσεις και αντιλήψεις των πολιτών χωρίς αναπηρία απέναντι στα άτομα με αναπηρία.

4.2 Συστάσεις και προτάσεις αλλαγών

Κατατίθενται οι ακόλουθες συστάσεις:

Οριζόντια μέτρα

- Κατάρτιση και υλοποίηση συνολικού Σχεδίου Δράσης για την εφαρμογή της Σύμβασης και την ίση μεταχείριση των ατόμων με αναπηρία.

[89] Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Α' έτους – 2017 και Β΄ έτους 2018

- Ενίσχυση των σχέσεων και δεσμών συνεργασίας που δημιουργήθηκαν το 2019 μεταξύ φορέων υλοποίησης πολιτικών, αναπηρικού κινήματος, κοινωνίας των πολιτών.
- Δημιουργία μηχανισμού παρακολούθησης και τεκμηρίωσης της εφαρμογής πολιτικών και δράσεων για την αναπηρία με ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία.

Τομεακά μέτρα

- Ένταξη της διάστασης της αναπηρίας στη νομοθέτηση.
- Εκπόνηση τομεακών σχεδίων δράσης (στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Δράσης) σε θέματα προτεραιότητας όπως η ανεξάρτητη διαβίωση, η συμπεριληπτική εκπαίδευση, η πρόσβαση στην υγεία, η ανοιχτή αγορά εργασίας και οι προσβάσιμες εκλογικές διαδικασίες.
- Επαναξιολόγηση της επιδοματικής πολιτικής για τη διασφάλιση του αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου των ατόμων με αναπηρία ή/και χρόνιες παθήσεις.
- Πλήρη ενσωμάτωση και εφαρμογή της νομοθεσίας για την προσβασιμότητα.
- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία όπως και της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας
  - όλων των πολιτών και της κοινωνίας,
  - των στελεχών του δημόσιου τομέα,
  - των δικηγόρων, δικαστικών λειτουργών, εισαγγελέων και όλων των εργαζομένων στο τομέα της δικαιοσύνης,

- των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων,
- του ιατρικού και παραϊατρικού προσωπικού,
- των δημοσιογράφων και εργαζόμενων στα ΜΜΕ,
- των εργαζομένων στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς (ΜΜΜ),
- των σωμάτων ασφαλείας.

Πηγές

Εκθέσεις-Μελέτες

Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Α' έτους – 2017, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.)

Εθνική Έκθεση για την Αναπηρία, Β' έτους – 2018, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.)

Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, «Μελέτη για το άρθρο 12 (Ισότητα ενώπιον του Νόμου) το άρθρο 13 (Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη) και άλλες διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία», 2012

Ξ. Κοντιάδης/Μ. Μουσμούτη, Μελέτη Συμβατότητας της Ελληνικής Νομοθεσίας με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, 2014

European Union Agency for Fundamental Rights, Developments in the right to vote of people deprived of legal capacity in EU Member States, 2019

European Union Agency for Fundamental Rights, Fundamental Rights Report 2019

European Union Agency for Fundamental Rights, Fundamental Rights Report 2020 FRA Opinions

Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Το δικαίωμα πολιτικής συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία, 2014

European Economic and Social Committee The real right of persons with disabilities to vote in European Parliament elections (Information report) (europa.eu)

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), Δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή;... Όχι για όλους... Εμπόδια για τα άτομα με αναπηρία -Προκλήσεις για τη Δημοκρατία, Αθήνα 2019

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), Γυναίκες και αναπηρία: Πολλαπλές ταυτότητες, πολλαπλές προκλήσεις, 2019

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ειδικό Ευρωβαρόμετρο «Οι Ευρωπαϊκές εκλογές του 2019: μια νέα διάσταση για τις Ευρωπαϊκές Εκλογές»

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), 6ο Δελτίο Στατιστικής Πληροφόρησης: Ευρωβαρόμετρο για τις διακρίσεις στην ΕΕ: Φανερές και κρυφές αντιλήψεις για την Αναπηρία στην ελληνική κοινή γνώμη

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), 2ο Δελτίο Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ. «Δείκτες απασχόλησης και πληθυσμός με αναπηρία-Μέρος Α'»

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), Ανθρώπινα Δικαιώματα και Άτομα με Αναπηρία: Εναλλακτική Έκθεση – Ελλάδα 2019 (τελική έκδοση) και απαντήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων και Συστάσεις

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), Ετήσια Έκθεση 2020

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), Εθνικό Πρόγραμμα για την εφαρμογή της Σύμβασης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία

Συμβούλιο της Ευρώπης, Συμπεράσματα σχετικά με την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στον αθλητισμό

Συνήγορος του Πολίτη, Έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη για την εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, Ιούλιος 2019

Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Έκθεση 2019

Συνήγορος του Πολίτη, Ίση Μεταχείριση, Ειδική Έκθεση 2019

Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας Περιφέρειας Αττικής - Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης (2019), Ετήσια έκθεση πολιτικών κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής συνοχής της Περιφέρειας Αττικής για την περίοδο 2018, Αθήνα

European Institute for Gender Equality, Gender Equality Index 2019: Greece

Ηνωμένα Έθνη, Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, Τελικές παρατηρήσεις στην αρχική έκθεση της Ελλάδας, 29 Οκτωβρίου 2019

ISBN (έντυπο βιβλίο): 978-618-5124-52-6
ISBN (e-book PDF): 978-618-5124-53-3

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020